

HRVATSKA MLADOST

XXVII — 1

HRVATSKA MLADOST

LIST ZA SREDNJOŠKOLSKU MLADEŽ

SADRŽAJ:

Naslovnu stranicu izradio Vladimir Udatny
Crteži: Mato Benković i Vladimir Udatny

IZDAJE DRUŽTVO HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA

hrvatska mladost

GOD. XXVII. ZAGREB, RUJAN 1943. BROJ 1

Prof. GRGO PEJNOVIĆ:

NARODNE VRJEDNOTE KOJE NE PROLAZE

»Narod je duhovna zajednica manjeg ili većeg broja ljudi u prošlim, sadašnjim i budućim generacijama nastala na zajedničkom teritoriju dugim doživljavanjem i proživljavanjem zajedničke sudbine«. Pojedinac u odnosu prema narodu jest prolazan elemenat i narod nije samo zbroj pojedinaca, već živa organska cjelovitost, koja u sebi uključuje veliki niz pokoljenja, prožetih zajedničkim duhom, razvijanim kroz narodnu historiju. Duhovne vrjednote su ono bitno, što prožima naraštaje i ugrudvava narode. Jezik, vjera, običaji, književnost, umjetnost, pravno, etičko i moralno poimanje jesu najgranitnija podloga na kojoj se učvršćuje sviest o narodnome bivstvu i gradi volja jedne zajednice za svoj slobodni individualni život. To su oni subjektivni i objektivni momenti, koji se ističu da su potrebni jednoj zajednici, a da bi je se prizalo narodom. Sviest se ukorienjuje u prošlosti i živi je eksponent narodnog jastva, koje se očituje u svim manifestacijama narodnog života i njegovim reakcijama u čuvanju svojega organizma. Iz sviesti proiztiče znanje o svojemu jastvu, a na tome se fundira volja za svoj slobodan život. — U tim psihičkim pojavama jedne zajednice ostvaruje se subjekt naroda. S druge strane i objektivni su momenti očiti i stvarni. Naša narodna kultura objektivirana u svim mogućim izražajnim oblicima, nošena i izgrađivana genijalnim duhovima (Marulić, Gundulić, Vitezović, Klović, Radić i Meštrović) kao i narodnim zajedničtvom, koje je kroz tisuće godina svoga životnoga razvoja objektiviralo u svojoj nošnji, pjesmi, običajima, narodnoj filozofiji izraženoj u poslovicama i pričama kao i u svojem pravnom, estetskom i etičkom poimanju je dokaz izgrađenog narodnog jastva. Da nije tako bilo, naša narodna individualnost, ovdje na ovakovome udarnom položaju, bila bi davno utopljena u valovima tuđih kultura i tuđih naroda, jer »oni su se narodi mogli održati na nezgodnom geopolitičkom položaju i u najpresudnijim prilikama, koji su znali urezati dvostruke tragove svoga bića materialno stvaranje u prostoru i duhovno stvaranje u vremenu«. (F. Lukas). Hrvati su se ugniezdili na vrlo nezgodnom geopolitičkom položaju. Jednim dielom na Balkanu a drugim dielom u ograncima, panonske nizine i podunavskog bazena. Udarnim snagama sa sjevera, juga i iztoka pristupi su otvoreni širom, što je posljedica težko hrvanje s Avarima, Hunima,

Bizantom, Mađarima, Mletčanima, Turcima, Austrijom i Srbijom. Ali uzprkos svim udarcima i nepovoljnom stratežkom položaju, kao i konfiguraciji tla, uslied čega je stvarano više kulturnih središta, uzprkos zadiranju tuđinskih pandža u živo narodno tkivo i sa strane Turaka, Mletčana, Mađara i Srba, duševna snaga naroda snažno je paralizirala sva kulturna presizanja,. a od druge polovice devetnaestog stoljeća, kao i kroz ova tri i pol decenija dvadesetog stoljeća, hrvatski narod je pregnuo u borbu, da sa svojeg poviestnog područja zauviek izbaci svaku tuđinsku dominaciju i da ostvari svoju samostalnu državu, gdje će moći razvijati svoje duhovno i materialno blagostanje.

Narodna je volja, u smjeru ovoga cilja, očitovana u mislima i djelima hrvatskih intelektualaca, kao i preko nebrojenih žrtava, junaka i fanatika, koji u današnjoj gigantskoj borbi proliše svoju krv.

I kad se uživimo u dinamiku naše poviesti, sjaj i snagu Hrvatske za njenih nrvatskih vladara, i kad si predstavimo snagu nadčovječnog hrvanja našega čovjeka na obrani svojega prava i kad znamo da Hrvat nije nikada nikoga napadao i gazio tuđe pravo, već svoj život prožimao zakonima vječne pravde i u ime te pravde ustajao protiv onih koji su trgali živo tielo Hrvatske, onda jača vjera naša, jer u svim i kroz sve borbe i katalizme poviesti ideal vječnoga uviek je pobjeđivao.

I kad se u svojem zanosu uživimo u najveću epopeju Hrvatstva, koja se odvija jučer, danas — sada, kada iz najteže Hrvatske Golgote uzkrsava hrvatska država i kada se u tu državu uklapaju sve etničke i historijske pokrajine Hrvatske i uzprkos svim tamnim silama, koje su uprle da ruše sve ono što narod hoće, narod daje svoju mladost, da u nova ognjišta slobode svoju krv i kosti zida; onda jača naša volja da nastavimo stazama rada i borbe.

Mi smo generacija koja proživljava sudbonosne dane Hrvatske, ali po svim znacima čini se, da sudbina ovaj put ovisi o samim Hrvatima. Težina zadatka traži i najveće i najteže žrtve — a to se može izdržati i dati uz podpuno ujedinjene sve narodne snage u žive i neoborive zidove zaboravivši sva strančarenja, grupacije i politička natezanja. Ako ikad danas najviše moramo biti nacionalni egoisti, prezreti sve što ne dolazi iz čiste i poštene hrvatske savjesti. Za nas ne može vriediti nikakva osim čiste hrvatske kombinacije. — Za nas ne može imati značenja ni internacionalizam i kosmopolitizam pa tko ga nosio, ako je tu oštećena hrvatska narodna individualnost, ako nas se duhovno ili čak biološki želi uništiti i tako zapečatiti sudbinu naroda, koji je svoju kulturu i svoje življenje kroz cielu svoju poviest jednom rukom branio, a drugom gradio. A vrjednote koje moraju ujedinjavati sve Hrvate u ljubavi, vjeri i bratstvu jesu: hrvatska zemlja, hrvatski narod, hrvatska kultura i hrvatska država. Ni razna politička, kulturna i vjerska opredjeljenja ne mogu umanjiti veličinu ovih vrjednota pred čistom savjesti svakoga Hrvata. Sve osobno, partijsko i klikaško pada pred uzvišenim idealom čovjeka, koji se izdiže iznad svega i ljubi svoju hrvatsku zemlju, hrvatski narod, hrvatsku kulturu i hrvatsku državu. K tome idealu putem jedinstva i ljubavi pozvana je hrvatska mladost da sprieči sva podla i tuđinska namjeravanja, pa makar obećavala bilo kakove kombinacije i političke oblike. Jedini program za sviestnog Hrvata vriedi »Hrvatska Hrvatima«. Razočarani Trumbić, sumnjivom smrtću prerano nestali Supilo, ubijeni Radić i Šufflay neka nam u dušama odzvanja kao memento, kada se radi o mojem narodu, mojoj zemlji, narodnoj kulturi i državi.

Hrvati su dali veliki broj idealista i ljudi s vrlo širokim koncepcijama (Križanić, Štrosmajer, Gaj, Radić) i u svome idealizmu i na dubokom etičkom poimanju iznalazili su platforme za široke zajednice, ali nitko izvan hrvatskih granica nije ih htio shvatiti u dubini njihove ideje, već su te njihove ideje upotrebljene od drugih na gašenje hrvatske sviesti i mekšanje hrvatskoga jastva. — I dok su drugi u svojem egoizmu uztrajali, Hrvatska mladost mora ići putem hrvatske državotvornosti, kojom je išao Tomislav, Krešimir, Svačić i Starčević. Neka budemo zasukanci i vukodlaci, kad se radi o hrvatskom državnom pravu. Najveći prinos sebi i kulturi čovječanstva doprinieti ćemo onda, kada u slobodi i uz sredstva, koja nam pruža naša liepa i bogata Hrvatska, budemo nadograđivali svoju narodnu kulturu u službi istine, ljepote i prava i tako doprinašali više nego dosad obće čovječanskoj ideji.

Hrvatsku mladost, koja svojim radom ulazi u život narodne zajednice, neka vode ideali i vrjednote: hrvatskog naroda, hrvatske zemlje, hrvatske kulture, hrvatske države u kojoj je izražen hrvatski narodni suverenitet a nosilac je državni poglavar — Poglavnik, koji poručuje: »Stoga svaki Hrvat u tom času, siguran sam, gledat će na najviši probitak, a to je probitak države i naroda. Svaki političar neka od srdca, neka s dušom prione u zajednički rad za ovo veliko narodno dobro, a ja kao poglavar Nezavisne Države Hrvatske kažem, neka se ujedine i sve političke snage hrvatskoga naroda u času, kad se hrvatska država ujedinjuje i obnavlja, da sa svim hrvatskim snagama tu državu hrvatskom narodu osiguramo, da ga obranimo i da stvorimo sretnu i dobru budućnost svim hrvatskim pokoljenjima u svim krajevima i u svim narodnim slojevima.« — (Poglavnik — 9. rujna 1943.)

MATO BENKOVIĆ: *JELSA*

DRAŽEN PANJKOTA:

UZBUĐENO SRDCE

Često sa srdcem polazim na šetnju noću,
iz jedne samoće hrlim drugoj samoći
u susret travama tihim i jedrom voću,
što kroz voćnjake tamne mirise sladke toči.

Dočekuju me jablani sneni što oblake grle
i vode tihe što u noć smirenu teku,
pa mi se čini ko da svi meni hrle,
da mi reknu riječ toplu i meku.

I ko da vele: digni se i zakoracaj
noćnom stazom niz polja daleka,
i kud god prođeš radost bacaj:
Dalmacija tvoja slobodna te čeka.

I odjednom srdce stane naglo da kuca,
ko da je draga kraj mene, il nešto više.
Al ništa! tek trava meka meko diše,
a nad njom zviezda krupna tiho paluca.

USPAVANKA SEBI

Ne plači. Nisi tako sam,
tuga se s tobom brati.
I snivaj. Možda će u snu
mladost da se vrati.

Vani je noć. A to što čuješ
zvižduk je vlaka što odlazi.
Vidiš: ko vlak odlaze i minute
i sve to tako u životu prolazi.

Samo ti ostaješ sam sa sobom:
voliš cvieće, glasbu, i žene.
Al sve što je liepo, to je za druge
Za tebe su samo nujne uspomene.

I zalud se nadaš ko malo diete,
nitko ne će tebi pružit ruku,
nitko ljubit oči, nit mrsit kosu
u času kad se sjene sutonje vuku.

Od tebe svi će ostat daleko,
a ti uviek tako bolno sam,
i bit ćeš vedar tek kad moru dođeš,
il kad tebi dođe tihi san.

Pa zato sklopi oči: sad tišina
sebe siplje, a vani rastu sjene.
I snivaj. Sad je onaj tihi čas
kad u tebi rastu uspomene.

Dr. RUDOLF HORVAT:

TISUĆGODIŠNJA BORBA HRVATA S TALIJANIMA

I. NAJSTARIJI SUKOBI

Hrvati su već u 9. vieku bili vrstni mornari. Najvještiji medju njima bijahu Neretljani, t. j. Hrvati, koji stanovahu u Dalmaciji izmedju rieke Cetine i Neretve. Ovi su na zao glas došli kao smioni gusari. Vrebajuć iza brojnih otoka (Brač, Hvar, Korčula, Mljet i t. d.), običavahu Neretljani udarati na mletačke ladje, koje bi onda plienili. Mletčani su u ono doba najviše trgovali s Carigradom; zato njihove ladje moraju ploviti uz dalmatinsku obalu, koja je za plovitbu bolja od talijanske obale. Da se zaštite od neretljanskih gusara, putovahu mletačke ladje obično u zajednici (poput karavana u pustinji). To je Neretljane sililo, da i oni sastavljaju čitavo brodovlje, kojim će udarati na bogate ladje mletačke. Na taj bi se način gdjekada razvila prava pomorska bitka.

Činilo se, da će radi toga doći do rata izmedju Mletčana i Hrvata. I zaista se mletački dužd Petar Tradonik godine 839. s ratnim brodovljem zaputio u Dalmaciju. Nije ipak ratovao, već se pomirio s hrvatskim vladarem Mislavom. Znajući pak, da na čelu hrvatskih gusara stoji primorski župan Družac, krene mletački dužd i na jug do neretljanskih otoka. Ovdje je Družac pristao na mir, te se onda Petar Tradonik vratio u Mletke. No već naredne godine 840. morade mletački dužd ponovno poći u Dalmaciju, da kazni Ljudislava. Bit će da je Ljudislav bio barem župan hrvatski, kad Mletčani sami priznavaju, da je dužda Petra zadesio poraz. Izgubivši u pomorskom boju preko 100 ljudi, vratio se dužd Petar Tradonik osramoćen u grad Veneciju.

Drugi put dodje do rata izmedju Talijana i Hrvata god. 865., kada je u Hrvatskoj vladao ban Domagoj. Tada su naime opet počeli dalmatinski Hrvati plieniti mletačke ladje, koje bi prolazile uz hrvatsku obalu. Zato je mletački dužd Urso Patricijak god. 865. s velikim brodovljem pošao u Dalmaciju, da ratuje s Hrvatima. No kad je Domagoj vidio preteznost neprijatelja, ponudi Mletčanima mir. Dužd se odmah pomirio, a Domagoj dade mletačkoj republici taoce, koji će jamčiti, da Hrvati ne će više udarati na mletačke ladje.

Kao saveznik bizantinskoga cara Vazilija I. i zapadno-rimskoga cara Ljudevita II., koji je vladao u sjevernoj Italiji, sudjelovao je hrvatski ban Domagoj od god. 869. do god. 871. u ratu protiv Saracena (Arapa). Ovi su naime osvojili južnu Italiju, odakle provaljivahu i u primorske zemlje naokolo Jadranskoga mora. Rat se svršio slavodobitno, te je sultan bio živ uhvaćen, a Saraceni bačeni iz Italije u Afriku. Dok je Domagoj s hrvatskom ratnom mornaricom opsjedao tvrdju Bari, gdje se nalazio sultan arapski, porobio je Niketa Oorifa s bizantinskim brodovljem sela i gradove na otocima i u Primorju dalmatinskom. Kad se pak na proljeće god. 871. hrvatsko brodovlje vratilo iz južne Italije, počne na Jadranskom moru hvatati trgovačke ladje, koje su plovile iz Carigrada ili u Carigrad. Hrvati su od nevolje i od osvete postali gusari! Ovaj mali rat uništi gotovo svu trgovinu mletačko-bizantinsku. Hrvatski gusari udarahu dapače i na mletačke gradove, jer su Mletčani bili saveznici bizantinski. Tako je knez Inoslav, koji bijaše valjda sin Domagojev, oplienio i razorio istarske gradove: Rovinj, Umag, Novigrad i Cervere. Mletački dužd Urso doznade, da će Hrvati udariti i na Grado izmedju Trsta i Venecije. Zato god. 875. uze dužd

30 brodova, te podje do Grada. Ne našavši tu Hrvate, podje ih tražiti na istarsku obalu. Ovdje dodje do ljutoga boja, u kome je pobiedilo mletačko brodovlje. Svi Hrvati, koji nisu poginuli u boju, dopanuše robstva mletačkoga. Ipak je dužd ove Hrvate pustio na slobodu.

Kad je god. 876. umro hrvatski ban Domagoj, izmirio se mletački dužd Urso s Hrvatima. Ipak je i tada vodio vojnu na Neretljane, koji su vazda u Hrvatskoj predstavljali glavnu pomorsku silu. Do petoga rata izmedju Mletčana i Hrvata došlo je opet god. 887. kada je u Hrvatskoj vladao ban Branimir. Kad se prva mletačka vojska vratila kući bez ikakova uspjeha, odluči dužd Petar Kandijan I., da će osobno poći u rat na Hrvate. I zaista u kolovozu god. 887. uze on 12 ratnih ladja mletačkih, te ih povede u Dalmaciju. Hrvati ga 18. rujna dočekaju kod današnje Makarske. Ovdje podje duždu za rukom, te je neprijatelje svoje za prvoga okršaja natjerao u bieg. Mletčani se hvale da su u tome okršaju uništili 5 neretljanskih ladja i ubili mnogo neprijatelja. No za drugoga okršaja navale Hrvati svom silom te razbiju mletačko brodovlje. Medju ostalima pogibe u tome boju i sam dužd Petar Kandijan. Sada Mletčani zamole mir. Ban Branimir pristade na mir pod uvjetom, da Mletčani plaćaju godišnji danak za slobodnu plovidbu uz obalu hrvatsku. Mletčani su taj danak plaćali preko 100 godina.

Hrvatska je država u vrieme kralja Tomislava (god. 925.) na moru podržavala jaku mornaricu od 180 ratnih ladja, kako to u svome djelu »O upravi carstva« izvješćuje tadašnji bizantinski car Konstantin Porfirogenet. Uslied unutarnjih smutnja u Hrvatskoj umanjila se kasnije hrvatska mornarica, te je sredinom desetoga vieka imala samo 30 ladja. Još gore doba za Hrvate nastade koncem 10. vieka, kada je kraljem hrvatskim postao Svetoslav, protiv koga ustadoše njegova braća Gojslav i Krešimir.

II. PRVA BORBA ZA DALMACIJU

Poseban su položaj u hrvatskom Primorju činili gradovi: Zadar, Trogir, Split i Dubrovnik, te otoci: Rab, Krk i Osor (današnji Cres i Lošinj). Ovi gradovi i otoci čine rimsku ili bizantinsku Dalmaciju, kojom upravlja carski namjestnik u Zadru. S Hrvatskom se ova bizantinska Dalmacija sjedinila tekar god. 924., kad je car Konstantin Porfirogenet imenovao Tomislava carskim namjestnikom u bizantinskoj Dalmaciji.

Kad je god. 991. mletačkim duždem postao Petar II. Orselo, odluči on, da će Mletčane osloboditi sramotnoga danka, što su ga počevši od god. 887. plaćali vladaru hrvatskomu. U tu svrhu upotriebi dužd, borbu za kraljevsko priestolje, koja se porodila god. 997. Dužd je uzkratio hrvatskomu kralju običajni danak. Radi toga počne kralj Svetoslav smetati mletačkoj plovitbi uz hrvatske obale. Mletački dužd odmah opremi 6 ratnih ladja, s kojima Badovarije Bragadin god. 998. zauzme grad Vis, odakle sve žitelje odvede kao zarobljenike u Veneciju. Sada je istom došlo na moru do velikoga neprijateljstva izmedju Hrvata i Mletčana. Za ovih borba ljuto stradahu primorski gradovi, u kojima je kralj Svetoslav progonio mletačke privrženike. Najgore prodje grad Zadar, gdje su Hrvati Neretljani početkom g. 1000. zarobili 40 gradjana.

Dalmatinski se gradovi obrate na mletačkoga dužda s molbom, da ih oslobodi daljnjih progona. Istodobno je hrvatski kralj Svetoslav zatražio od dužda Petra Orse-

ola, neka plati zaostali danak. Veli se, da je dužd odgovorio, da će danak predati osobno, jer da ga ne bi rado slao po kakvom-god poslaniku. I zaista se mletački dužd na Spasovo (22. svibnja) god. 1000., zaputio u Hrvatsku. Sa sobom je vodio veliko brodovlje, a biskup Dominik mu je izručio »stieg pobjede«. To bijaše znak, da lukavi dužd ide u rat, a ne u posjete.

Mletačko brodovlje dodje najprije pod stari grad Osor (na sadašnjem otoku Cresu). Latinsko žiteljstvo toga grada bijaše već pripravljeno, kako treba dočekati dužda mletačkoga. Osor priznade vladu mletačku, a mnogi žitelji njegovi stupe u vojsku duždevu. Mletčani ostadoše u Osoru nekoliko dana (preko Duhova), a onda odploviše prema Zadru. Ovdje su dužda već dočekali mnogi duhovni i svjetovni poglavari dalmatinskih gradova, poimence biskupi i načelnici iz Krka i Raba. Zadarski biskup i načelnik podju dapače sa svećenstvom i starješinama u susret mletačkomu brodovlju, pa dužda svečano uvedu u svoj grad.

Petar Orseolo ostade u Zadru 5 dana. Prikupivši pomoćne ladje iz sjeverne Dalmacije, krene dužd iz Zadra nešto južnije pred Biograd. To bijaše čisto hrvatski grad na moru. Ipak se Biogradjani pokloniše duždu, bojeći se velike sile njegove. Ploveći dalje na jug, dopre mletački dužd najprije na otok Vrgadu, a zatim pred Trogir. Ovdje ga je liepo dočekao biskup sa svećenstvom, a takodjer i Krešimir, brat i protivnik kralja Svetoslava. Krešimir položi duždu prisegu vjernosti.

Iz Trogira podje dužd Petar Orseolo u Split, gdje ga dočeka nadbiskup s brojnim narodom i svećenstvom. Medjutim se na moru dogodio mali okršaj izmedju Mletčana i Neretljana. Mletčani zarobiše 40 odličnih Neretljana, ali ih kasnije pustiše na slobodu; zadržaše samo šestoricu kao jamce, da Neretljani ne će više uznemirivati mletačke trgovce i dalmatinske gradove. Iz Splita podje dužd na otok Korčulu. Kada su i stanovnici toga otoka priznali mletačku vlast, zaputi se Petar Orseolo do otoka Lastova. Mletčani su ovaj otok oplienili iz osvete za prijašnje gusarenje. Na Lastovo dodjoše i dubrovački poslanici s biskupom svojim, te i oni priznadu vrhovnu vlast mletačku.

Nato se dužd Petar Orseolo slavodobitno vrati u Veneciju. Može se reći, da je ovaj njegov pohod republici mletačkoj donio prevlast na Jadranskome moru. Kasnije se u Veneciji na uspomenu ove vojne svake godine na Spasovo slavila svečanost »duždeva vjenčanja s morem«. Na taj blagdan pošao bi dužd mletački s velikom sjajnom pratnjom na razkošno opremljenu ladju. Tu bi mu predali zlatan prsten, koji je blagoslovio patrijarka mletački. Dužd bi nato ovaj prsten bacio u more, izgovarajući ove rieči: »More! S tobom se vjenčamo u znak našega pravoga i vječnoga gospodstva«.

Izdan od svoga brata Krešimira i od primorskih gradova — nije hrvatski kralj Svetoslav mogao niti zametnuti borbu s Mletčanima. On se dapače htjede upustiti u pregovaranje s duždem mletačkim. Zato pošalje pred njega još u Zadar svoje poslanike po kojima je duždu ponudio mir. Ali oholi Petar Orseolo odbije Svetoslavove poslanike, jer bijaše i onako siguran, da će postići svoj cilj. Kralju Svetoslavu nestaje spomena iza godine 1000. Na priestolju ga je nasliedio njegov brat Krešimir, koji uze brata Gojslava za suvladara svoga.

U osvojene gradove hrvatske pošalje dužd odmah mletačke namjestnike. Tako je zavladao duždev sin Oto Orseolo u Splitu, Dominik Polan u Trogiru, Mihajlo Vitalis u Biogradu, Justinijan Mafej u Zadru, a Marin Memo na otoku Korčuli.

III. DRUGA BORBA ZA DALMACIJU.

Kad je god. 1009. umro mletački dužd Petar II. Orseolo, nasliedi ga njegov sin Oto. Pošto Oto nije bio ravan otcu svome, odluči hrvatski kraj Krešimir, da će Mletčanima oteti gradove i otoke dalmatinske. Krešimiru podje za rukom, te je redomice zauzeo Zadar i druge primorske gradove. Ovi zatraže pomoć i zaštitu od republike mletačke. Sada se Mletčani uplaše da Hrvati ne bi opet ojačali na moru. Zato je dužd Oto Orseolo god. 1018. s velikim brodovljem odplovio u Dalmaciju. Pošto je nova hrvatska mornarica bila još preslaba, da odoli Mletčanima, stiže je poraz. Tako je dužd mletački mogao pod svoju vlast ponovno spraviti otoke i primorske gradove. Kada se Oto Orseolo koncem god. 1018. iz Dalmacije vraćao u Veneciju, pokloniše mu se: Majo, biskup grada Raba; zatim Vitalis, biskup grada Krka, te Martin, biskup grada Osora. Svi ovi biskupi zajedno sa svećenstvom načelnicima i narodom spomenutih gradova i otoka obećaše, da će i nadalje plaćati godišnji danak duždu mletačkomu.

Hrvatski kralj Krešimir nije mogao pregorjeti gubitak primorskih gradova i otoka dalmatinskih. Zato mu dobro dodje borba, koja je u Veneciji nastala izmedju gradjana i duždа Otona Orseola. No čim je kralj Krešimir počeo osvajati primorske gradove, zamjerio se carstvu bizantinskomu. Stari car Vasilije II. pošalje g. 1024. proti Hrvatskoj svoje brodovlje, kojemu na čelu stade vojvoda Bojoan Mora da su Bizantinci pobiedili Hrvate, kad je Bojoanu pošlo za rukom, da zarobi mladjega sina kraljeva, dapače i samu kraljicu.

Mletčani su g. 1026. protjerali iz Venecije čitav rod Orseola. Dužd nadje zaklonište u Carigradu, a njegov sin Petar u Ugarskoj. Sada je morao iz Venecije bježati takodjer Svetoslavov sin Stjepan, koji bijaše oženjen s Hicelom, sestrom Otona Orseola. Njegov je istoimeni bratić S t j e p a n postao hrvatski kraljem, kad mu je iza g. 1035. umro otac Krešimir. On je sklonuo bizantinskoga cara Konstantina IX. Monomaha, da hrvatskoga bana Stjepana Prasku imenuje »carskim protosparatom« u Dalmaciji. Sada su gradovi dalmatinski brzo došli pod vlast hrvatskoga kralja Stjepana. Toga nisu mogli trpjeti Mletčani. Naskoro počne mletački dužd Dominik Kontarini ratovati s kraljem hrvatskim. Duždu podje za rukom, te je g. 1050. zauzeo grad Zadar. Velika se borba izmedju Hrvata i Mletčana vodila ponajviše oko Raba, Krka i Osora. Radi strašne okrutnosti u tome ratu odrekao se osorski biskup Gaudencije svoje časti, te se vratio u Italiju, odakle bijaše rodom. Borbu je nastavio Stjepanov sin Petar K r e š i m i r, koji već g. 1059. nosi naslov »kralj Dalmacije i Hrvatske«. Petar Krešimir steče Zadar, Osor, Krk i Rab. Zato on u povelji od g. 1069. ističe da je »svemogući Bog naše kraljevstvo razširio na kopnu i na moru«. Za Jadransko more kaže: »naše dalmatinsko more«. Mnogi otoci u tome moru bijahu dapače krunsko dobro kraljeva hrvatskih.

Velike smutnje nastadoše u Hrvatskoj, kad je g. 1090. umro kralj Stjepan II., posljednji član hrvatske kraljevske dinastije. Primorski gradovi i otoci priznadoše god. 1091. vlast bizantinskoga cara Aleksija I. Komnena. Obranu ove »bizantinske Dalmacije« prepusti car Aleksije mletačkomu duždu Vitalu Michielu, koga imenuje carskim »protosevastom« u Dalmaciji. Od straha pred ugarskim kraljem Kolomanom, koji je g. 1097. pobiedio hrvatskoga kralja Petra Svačića, prionuše dalmatinski gradovi uz mletačku republiku. Zato i Split u povelji od mjeseca svibnja g. 1097. obećaje, da će posvema slušati »svoga gospodara Vitala Michiela«.

Kad se Aleksijev sin Ivan Komnen god. 1104. oženio s ugarskom princesom Piruškom sprijateljio se car Aleksije s ugarskim i hrvatskim kraljem Kolomanom. Naskoro je Aleksije pristao na to, da Koloman zaposjedne bizantinsku Dalmaciju. Tomu se morao pokoriti i mletački dužd Ordelafo Falieri. Na proljeće god. 1107. dodje kralj Koloman u Dalmaciju gdje mu se Trogir predao bez odpora, a Zadar, Split i Rab uz neznatne odpore. Koloman dade gradovima dalmatinskim znatne privilegije, zajamčivši im staru njihovu samoupravu.

Koloman je g. 1115. dao osliepiti svoga brata Alma i njegova sina Belu. Radi toga barbarskoga zločina zgrozio se bizantinski car Aleksije. Da se Kolomanu osveti, dozvoli car Aleksije Mletčanima, da slobodno zaposjednu Dalmaciju. U kolovozu g. 1115. udari na Dalmaciju s velikim brodovljem mletački dužd Ordelafo Falieri. Najprije dodje pred grad Rab, koji se Mletčanima dobre volje predade, kad mu je dužd potvrdio pravice, dobivene g. 1107. od Kolomana. Iza toga podje dužd pred Zadar, te počne obsjedati ovaj grad. Mletčanima se predade varoš, ali tvrdje zadarske ne mogahu zauzeti. Kada se duždu predao takodjer Biograd na moru, vrati se on u Veneciju.

Mjeseca svibnja g. 1116. dovede mletački dužd Falieri u Dalmaciju kopnenu vojsku, s kojom počne obsjedati zadarsku tvrdju. Zadru pohiti u pomoć hrvatski ban Kledin, ali ga Falieri na Petrovo g. 1116. porazi pred Zadrom. Sada se republici mletačkoj poklone gradovi Split i Trogir. Njihov primjer ne htjede sliediti Šibenik, taj čisto hrvatski grad; zato ga Mletčani zauzmu i razore.

Ipak bijaše kratkotrajna vlast mletačka u Primorju hrvatskom. Već g. 1117. budu Mletčani iztjerani iz svih gradova dalmatinskih, izuzevši Zadar. To prisili mletačkoga dužda, te on po treći put krene u Dalmaciju; no u bitci kod Zadra bude poražen i smrtno ranjen. Mletačko se brodovlje vrati u Veneciju s mrtvim tielom Falierovim.

Kralj Stjepan III., sin Kolomanov, dodje g. 1124. u Hrvatsku, te posjeti i dalmatinske gradove. Ovi ga svečano dočekaše, našto Stjepan potvrdi Splitćanima i Trogiranima ona prava, koja im je podielio kralj Koloman. No već g. 1125. mletački dužd Dominik Michieli zauzme Split i Trogir, a do temelja razori Biograd, krunitbeni grad hrvatski. Iz Biograda se biskup s gradjanima preselio u grad Skradin.

IV. TREĆA BORBA ZA DALMACIJU.

Bizantinski je car Emanuel Veliki osvojio g. 1167. južnu Hrvatsku, pa i sve gradove i otoke dalmatinske. Iza Emanuelove smrti g. 1180. prevladao je tu ugarski i hrvatski kralj Bela II. Mletački dužd Aureo Mastropetro htjede ugrabiti neke otoke i primorske gradove. Radi toga dodje do velikoga rata, koji je trajao od g. 1181. do g. 1187. Mletčani zamole g. 1188. primirje na 2 godine. Iza toga navale opet g. 1190. na grad Zadar, ali bez uspjeha. Borba se ponovila g. 1192., kad je mletačkim duždem postao poduzetni Henrik Dandolo. Mletčani osvoje otoke Rab i Pag, ali Zadar ostade i nadalje kralju Beli II.

Na poziv pape Inocenta III. pokrenuta je g. 1202. t. zv. četvrta križarska vojna za oslobodjenje Isusova groba u Jeruzolimu. Balduin grof od Flandrije i Bonifacije grof od Montferata dovedu g. 1202. u Veneciju preko 30.000 francuzkih križara, koji zamoliše Mletčane, neka ih preko mora prevezu u Palestinu. Lukavi dužd Henrik Dandolo odluči ove križare upotriebiti u korist mletačke republike. Zato dade brodove za prievoz križara toli dugo spremati, dok nisu križari u Veneciji potrošili veći dio svoga novca. Kad su brodovi bili spremljeni, zatraži dužd za prievoz križara 85.000 maraka (funti) srebra. Pošto su križari imali jošte samo 51.000 maraka, predloži im dužd, neka preostale 34.000 maraka odsluže time, što će prije polazka u Palestinu udariti na mletačke neprijatelje. Premda nerado — ipak pristanu križari na duždev priedlog, te po njegovoj želji podju na Zadar. Križari prodru 10. studenoga 1202. u zadarsku luku, a 24. studenoga predade im se i grad Zadar. Ovdje ostadoše križari po duždevoj želji sve do 15. svibnja 1203.

Kad je kralj Bela III. g. 1242. boravio u Dalmaciji, odmetnuo se grad Zadar od mletačke republike i poklonio se kralju Beli. Radi toga povede mletački dužd Rajner Zeno g. 1243. vojnu na Zadar. Gradu pohrli u pomoć hrvatski ban Dioniz, ali bude 5. lipnja 1243. potučen i ranjen. Nato je dužd zauzeo Zadar, iz kojega se većina gradjana preselila u grad Nin.

Od sada su Mletčani samovoljno vladali u Zadru. Grad je izgubio nekadašnju samoupravu, te je morao za kneza primati onoga, koga bi mu poslao dužd. Mletčani preuzeše sve gradske prihode; oni su po volji razpolagali takodjer gradskim brodovljem i vojskom. Kad je Zadranima dodijao tako podredjen položaj, dignu 6. ožujka 1311. bunu, uhvate nametnutog im kneza Mihajla Morosina, a u tvrdji zadarskoj zarobe mletačku posadu. Zadrani se poklone hrvatskom kralju Karlu Robertu i zamole pomoć od hrvatskoga bana Pavla Šubića. Pune 2 godine trajahu borbe za grad Zadar. Mletčani uzeše u svoju službu 3000 Katalonaca, te konačno sklonuše Zadrane, da se 23. rujna 1313. opet vrate pod vlast republike mletačke.

Kad je g. 1317. došlo u Dalmaciji do rata izmedju bana Mladena Šubića i njegovih protivnika (vojvode Nelipića i krbavskih knezova Kurjakovića), počnu svoju vlast širiti i Mletčani. Grad Šibenik stupi 15. ožujka 1322. pod zaštitu mletačke republike, što je 14. svibnja 1322. učinio i grad Trogir. Pomoću mletačkih ladja udare Šibenčani i Trogirani na Omiš i Skradin, te poharaju ova dva grada Šubićeva. Kasnije su Mletčani u svoju korist upotriebili takodjer borbe izmedju vojvode Nelipića i kneza Jurja Šubića. Za ovih smutnja stavi se 18. kolovoza 1327. pod mletačku zaštitu grad Split, a 6. siečnja 1329. pokloni se mletačkoj republici i grad Nin.

(Nastavit će se)

ŽDENKA JUŠIĆ-SEUNIK:

JESEN

Danas je dugo ležala magla nad gradom i nije se znalo, hoće li dan biti vedar ili tmuran. Kroz maglu promicali su se ljudi i mogli smo naslutiti njihova lica, tek kad nam se primaknuše posve blizu. Mnogi su pogledi bili zabrinuti, kao da se u njima zgusnuše sjene.

Poslije se razvukla magla i sinulo je vedro i plavo nebo. Na lišću su drhtale kapi rose kao razbacani biseri. Danas je opet sladje grož dje, njegov nam sok kaplje na prste. Lišće je crvenkasto žuto, divne su se boje utkale pred nama, a kad pred podne zagrije sunce upravo je vruće i znoj izbija na čelu.

Vrieme je branja plodova što dozrieše iz proljetne cvatnje — vrieme je, da gospodar napuni svoju kuću za zimu sve do drugoga ljeta.

Ima nas, dakako, koji nemamo kuće i koji ne znamo, što ćemo od obilja jeseni ponieti.

Možda će to biti koji odsjaj dana i glas pjesme? Možda ipak kakav mali grumen ovoga sunčanog dara?

Jesen je tiho smirivanje usred kojega još na mahove prodre pjani vrisak. Jesen je iluzija o tom da će još dugo trajati dan, koji grije, a da više ne gori i ne pali.

Gledamo: prolaze kraj nas tudji ljudi, žene i djeca. Nitko od njih ne će stati kraj nas i položiti ruku na našu ruku,, kao da slute, da ih ne bismo ni imali kamo povesti.

Tudji ljudi, tudja djeca.

Kako su izrasli ti strani mališani i kako su postali jači, a ovi drugi, stariji, kako su umorniji i tiši!

Bit će, da i oni isto misle o nama, kad se slučajno sretnu naši pogledi.

Bit će, da bi se trebalo nekamo sklonuti, gdje će biti toplo i sigurno.

Dok promatramo tudja vrata, znamo sigurno, da nam se ne će otvoriti.

Jesen zbori o životu, koji je dozrio i taj je govor ponosan i sjetan. Je li to slutnja umiranja, koju osjećamo u jesenjem glasu?

Puštamo da nas grije sunce i pomamno grizemo mirisavi grozd. Gledamo bogatstvo boja i žalimo, što ih ne možemo zadržati i što tako sigurno znamo, da će uvenuti i nestati.

Radost je biti bez izkustva i tereta mudrosti.

Dobro je biti malen i bezbrižan i svemu se čuditi i diviti se svemu.

Mi bismo htjeli da tako još bude.

Bilo bi ljepše nego što je pisanje pisama, nasloniti glavu na nečije drage ruke, koje bi nam milovale kosu i govorile više od tisuću rieči.

Bilo bi krasno znati, da će poslije ove jeseni opet doći proljeće, koje ćemo gledati, u kojemu ćemo ponovo cvasti i za novu jesen zoriti.

Te drage ruke ubrale bi i za nas nešto od ove jeseni — one bi i za nas nešto spremile.

O, sunce je pripeklo, suzne su mi oči. Crni je oblak izplovio na obzorje, a ptice se spremaju na odlazak.

Doći će vjetar, magle i kiša. Bit će tjeskobno i bit će pusto.

Zar me je strah, daleki prijatelju?

Dodirnula me samo neka hladna slutnja. Sjena straha, što se javila i prošla.

Prof. NIKOLA MACHULKA:

ŠKOLA I ŽIVOT

»Non scholae, sed vitae discimus«, veli poznata latinska poslovica. Ne učimo za školu, već za život. Time se izriče suprotnost, koja često znade vladati između škole i njezinih metoda, rada i zahtjeva s jedne strane, te života i njegovih potreba s druge strane, ali i stvarna povezanost koja među njima mora postojati.

Rieč škola po svome grčkom podrietlu (ἡ σχολή) znači zadržavanje, d o k o l i c u; dakle vrieme, koje nam preostaje od svakodnevnog života i zauzetosti naše njime, vrieme, kad možemo dospjeti da malko promislimo o tome životu i svemu onome, što nam u njemu i o njemu treba znati, vrieme, kad nam o svemu tome stariji i izkusniji živom riečju ili putem knjige mogu govoriti i tako nas za taj život i njegove zahtjeve opremiti.

U toj »dokolici« dospiju ljudi povezati u suvisli i skladni sustav svoja opažanja i zaključke, kao i smjernice za životno djelovanje. To je načelni smisao pojma »škole« u svakome umieću. Kad ne bi bilo toga činbenika »škole«, morao bi svaki onaj tko se posvećuje nekom umieću ili tko ga zatreba — počimati sve iznova, a ne bi se znao poslužiti već stečenim izkustvima i zasadama. Ne bi znao izbjeći inače neminovne početničke pogrješke, na kojima su se drugi prije njega učili. Stoga je škola potrebna i glasbenom virtuozu i političaru i vojskovođi; ona je potrebna, u načelu, i seljaku i obrtniku: ona je potrebna čovjeku u životu uobće. Na osnovima koje daje škola razvija čovjek dalje svoje djelovanje, svoje samoniklo smišljanje i ostvarivanje daljnjih, vlastitih zamisli. Pa i kultura i ono što pod njom razumievamo nije ništa drugo nego velika škola čovječanstva, odnosno pojedinih velikih ljudskih zajednica, kontinenata, naroda; pojedinih povjestnih razdoblja.

Već nam je iz ovo malo razlaganja očito, da se škola u pravom i ozbiljnom, izkonskom značenju te rieči uobće ne može i ne smije dieliti od »života«. Ona je s njime bitno povezana — već po svojoj namjeni. A ona, kako već i rekosmo, crpe iz njega svoje zasade kao i uobće smisao svoga postojanja. Ona je radi života i zato ona mora i služiti životu.

No svaka stvar imade svoju zloupotrebu, i to ne samo zbog ljudske zloće i nedostataka, kojih uviek ima i kojih će uviek biti, nego i zato što sve malo po malo postaje lako nečim svakodnevnim, pa oni koji oko toga rade zaborave u toj svakodnevnosti na onu prvotnu namjenu, kojoj nešto ima služiti, a prema tome i ne paze na to, da uviek imaju na umu pri biranju sredstava i načina svoga rada pravu svrhu. Osim toga premalo je u ljudima razvijen smisao za kult najveće vriednosti na Zemlji, a to je — čovjek sam. Premalo se u pojedinim okolnostima misli na to, da mi moramo pri svemu i u svemu imati pred sobom čovjeka, kao svrhu svega na Zemlji, a ujedno i na još nešto, čega se moramo također dotaknuti, ako hoćemo biti podpuni i dosljedni i ako hoćemo ići putem istine do kraja, a to je — da je čovjeku konačna svrha izvan i iznad ove Zemlje, da se ono ljudsko i čovječje može podpuno protegnuti u puninu svoga smisla tek ako računa s vjerom u svoje posmrtno i prekogrobno određenje; ako i svoje djelovanje u ovome životu udešava konačno i u svemu tako, da ono odgovara njegovu pobožanstvenju koje ga čeka — ako izpravno usmjeri nastojanje svoga razuma i volje k absolutnoj istini i abso-

lutnoj dobroti. To iztičemo zato jer bismo inače kukavički zatajili pravi smisao svega i jer odviše dobro upravo danas osjećamo izpunjenje one klasične rečenice povjestničara Niebuhra: Humanitet bez diviniteta vodi k — bestialitetu. Mi to iztičemo izkreno, prostodušno i vjerno, jer nismo tako biedni i bezumni da bismo se dali pritiesniti terorom snobizma i sofizma pod kojim nažalost već koje stoljeće stoji obrazovani sviet Europe, a i razvitak njezina duha, koji je zapao u takvu strahovitu krizu da joj je najvjerniji odraz ovo užasno ratno zbivanje.

Uslied toga naime što su smjernice razvitka novovjeke »kulture« pustile iz vida Boga Stvoritelja kao polaznu i uporištnu točku i kao vrhovni princip i svrhu svega, a na njegovo mjesto stavile čovjeka »stvaraoca«, sve se divovsko nastojanje ljudskog duha zadnjih stoljeća izvrglo u to, da je rodilo znanost i tehniku koje su u službi — civiliziranog barbarstva.

Razumije se, da su se zablude našeg vremena odrazile i u školi. Posebno u srednjoj školi. Ona je prestala biti odgojna ustanova, ili je to samo u neznatnoj mjeri, možda samo po imenu, a ostala tek — obrazovni zavod. Pa kako će se i moći naći i ostvariti prava sredstva i način odgoja i stvaranja čovjekove ličnosti, koja je na koncu konca ipak predmet odgoja, ako se ne zna svrha toga odgoja — koja i opet može biti određena tek svrhom samoga čovjeka!?

Problem svega i tragika svega što je na Zemlji leži u samome čovjeku. Pa kao što se za stil veli da je to čovjek sam, tako možemo i za školu reći da je ona — profesor i, dakako — đaci. Ona je ono, u prvom redu, što ova dva činbenika od nje načine. Ni nastavna osnova ni nadzor i smjernice državne vlasti ni išta drugo ne vriedi mnogo ako ta dva činbenika zataje.

Mi moramo imati u prvome redu profesore, koji će biti ljudi u podpunom i najdostojnijem smislu te rieči. Koji će biti ljudi duha i karaktera, plemeniti i umni, odgojeni. No isto tako moramo imati i đačtvo koje će — i uza svu nedorastlost (ta zato se i odgaja i razvija, izgrađuje) i razumljivu — prema dobi — neozbiljnost ili obiest ipak imati onu zdravu i tako potrebnu mjeru počitanja prema svemu što škola u ime dužnosti i po svojoj namjeni od njega traži. Čak i onda kad se nađe pred nastavnikom koji i u velikoj mjeri ne odgovara svome pozivu, pa je neuviđavan i nesnosan, pravi će učenik (ne možda tek kakav »štreber«) vršiti svoju dužnost i ljubiti svoj vlastiti napredak, jer ljudi će viek biti svakakvih na svim mjestima i u svim pozivima; a ne učimo konačno zbog njih i za njih, za školu, nego ipak za svoje osposobljenje i razvitak, za — »život«.

Osim toga, možda nam doista »ne će trebati« danas sutra baš svaka pojedinost što se uči u školi, ali je to naša dužnost u danom času i dotičnim prilikama; a vršiti dužnost znači biti pravi čovjek. Vršenje dužnosti je danak ljudskom našem dostojanstvu. Zato mi i upozorujemo na ćudoredno težište smisla školskog rada u životu. Mnogo toga će đak kasnije, u samome tome »životu« morati naučiti, ali će se ponieti u životu onako, kako je to naučio u mladosti.

NIKOLA ŠOP:

IZPOVIEST UKLETOG MLADIĆA

IZ KNJIGE »TAJANSTVENA PRELA«

Iza naše kuće pod gorom počinje puteljak i penje se lagano kosinom, dok, tamo na kraju ne zaokrene ne znam gdje. Uviek je u hladovini grmlja, koje ga s desne strane nadsvodjuje, pa mu je zbog toga ilovača stalno vlažna i meka, i jasno se vide na njoj otisci ljudskih stopa.

Često sam izlazeći na puteljak iza kuće primietio, da svi tragovi vode gore, a nijedan se ne vraća. Zato sam potajno odlazio na sjenik i odozgo dugo promatrao, neće li naići koji povratnik. Ako ga vidim sigurno ću mu prići, da ga upitam, gdje je bio, odakle se vraća i šta se nalazi na kraju tog puteljka. To ću ga upitati, makar mi se nasmijao i rekao:

— Pa kuća ti je blizu same staze. Odvrludaj malo! Popni se pa ćeš vidjeti.

Uzalud sam bdio na sjeniku. Nikad nisam dočekao povratnika. Svi su se ukućani pitali, što se to sa mnom dogadja, i što to uviek tražim na stazi iza kuće. Mislili su da sam nešto skupocjeno izgubio. Pustio sam ih, neka mudruju što ih je volja, jer se inače ne bismo razumjeli. Za njih je taj put bio obična kozja staza, ili ga uobće nisu ni primjećivali. O njemu nisam govorio ni svojoj dragani, koja je te godine vladala mojim životom.

Neobjašnjivi puteljak podpuno me je obezsanio, jer je prolazio baš pod prozorom moje sobice. Svladan umorom bdienja često bih kroz treptavu osnenicu začuo korake u mekom glibu staze. Uza sav napor i želju niesam se mogao odhrvati snu i prići prozoru, da vidim te tajne prolaznike.

Tako sam bdio u jutra puna mutne mrzovolje, koju je zaglušno parao ogorčeni krik pietla. Već sam se jedva i sjećao, da je netko prolazio pod prozorom. Samo su mi u sluhu ostali neki poznati glasovi, ali čiji su, ne bih se nikada sjetio. Iz dana u dan, sa strahom je rasla i moja radoznalost.

Jedno jutro, kucnuo je svibanj u moje okno bokorima cvieća. Razkošno i opojno proveo sam s dragom cieli dan. Šaptali smo o vječnoj ljubavi, a ona je u nekoj žarkoj omami ponavljala rieči: Ti si moja jedina — na što sam ja odgovarao: To je istina.

I dugo smo lutali. No ni sada ne mogu objasniti, kako je naišao onaj kobni trenutak. Nekako pred suton začuh njen glas.

— Šta je ono tamo?

Zaprepastio sam se. Bili smo na samom zavijutku tajnog puteljka.

— Šta je ono tamo? — pokušah ponavljanjem pitanja prikriti uzbudjenje.

Ona me je molila i preklinjala, da odemo gore samo na časak. Jedva sam pristao. Uskoro smo stigli do ogradjene šumice, u kojoj su bjelasali spomenici. Kad smo nad ulazom pročitali: Gaj uspomena — i moje ime, sav sam zadrhtao, a ona veselo kliknu:

— Gle tko bi to mogao slutiti. To je mjesto tvojih uspomena. Tu je tvoja prošlost. Podjimo unutra!

Da sam je odbio, posumnjala bi u mene. Bilo mi je strašno, kad smo ušli. Sad sam napokon odkrio tajnu stazice pod mojim prozorom. Njome dakle putuju samo

oni, koji odlaze u moje uspomene; oni, koje više nikad ne ću vidjeti ni čuti, nego ih samo pamtiti. Sad mi je jasno zašto sam u snu šaptao: zbogom, kad bih pod prozorom čuo udaljivanje koraka.

Šetali smo od spomenika do spomenika. Na svakom je pročitala ime, a ja sam joj odgovarao, na ona pitanja. Ljutila se i žalostila:

Molim te, kako možeš biti tako nemaran i zaboravljiv. Imaš li srdca? Pa ovo su sve živi ljudi, a tebi su već samo uspomene.

Branio sam se da je takav život, i ništa drugo nisam znao reći. Da bih je nekako razvedrio, pričao sam joj pred nekim spomenikom zanimljive doživljaje i pri tome uviek napominjao, da je već vrieme povratku. No njezinu pažnju privuče jedna skupina spomenika, iz kojih su žuborili izvori. Kad smo im prišli, i sama se zadivila njihovoj ljepoti. Pošla je od jednog do drugog čitajući imena i šuteći. Kojiput bi me pogledala priekorno ili se nasmiešila.

— Liepo, liepo — primieti najzad. Sve imena djevojaka. Toliko si žarko volio. Sve su žive i zdrave, pa ipak, — sad su ti samo uspomene.

— Lutao sam od jedne do druge tražeći onu pravu. Lutao sam u slutnji, da ću naići na tebe. I eto, ti si ona prava i jedina.

Govorio sam joj žarko i uvjerljivo, dok su mi se oči sjale nježnošću i nekom tajnom vlažnog sjaja. Bio sam uvjeren u moć svoga pogleda. Ona odano spusti glavu na moje rame:

— Vjerujem ti, dragi! Vjerujem! Tvoje oči su najiskrenije rieči.

Gledajući je mirno iz toliko blizine razmišljao sam o sebi i svom ukletom biću. Ah kako je užasno biti svjestan vlastite pokvarenosti. Zgadio sam se na sebi i očajavao od nemoći, da se dovinem onom jednostavnom čovjeku, u kome živi skladnost zdrave naravi. Prokletstvo je u meni. Mislim, da nitko nije tako biedan kao ja pred ovom djevojkom, koja sada mirno uživa u sreći svoje ljubavi. Ona ni ne sluti, da se u meni osjećaj trajnosti izražava samo nizom trenutaka. Kad bi to znala, tada bi razumjela moju rieč: Jedina.

Uzdahnuo sam nesviestno. Ona se lecnu:

— Gle tamo u ružama neki novi, krasni spomenik. Nisam ga ni vidjela.

Odtrča, što je brže mogla i ne čekajući na mene. Na kraju gaja, do same živice, zaista se ljeskao spomenik, meni sasvim nepoznat. Pošao sam odmah za njom; i što sam bliže prilazio, bilo mi je sve teže. Slušao sam njezino udaljivanje, koje mi je odjekivalo kao odlazak u nepovrat.

Obišavši još jedan grm preda mnom, se, o strašne li istine, ukaza divno izklesan lik moje drage. Tražio sam je po cielom gaju. Dozivao je. Sve uzalud.

Umorno sam se vratio kipu skamenjene ljubavi. Dugo sam ga gledao i pred mrak ugledao na podnožju urezana slova: I ja sam bila!

I ja sam bila. — I ja sam bila — bila — bila — kao da je odjekivalo sa sviju spomenika u Gaju mojih uspomena. Ti bolni glasovi progonili su me sve do kuće, pa i onda, kad sam se umoran svalio u postelju. Od tada sam svake noći jasno čuo korake na puteljku pod prozorom. Sve češće su poznati likovi odlazili u Gaj, odakle se više nikada ne će vratiti. Mogu samo otići još dalje — u vječnu zaborav.

Često sam noću vrebao kraj grma na kasne putnike. I kad bi naišao neki drag poznanik, preklinjao bih ga, da stane. Neka se ne žuri. Neka se vrati sa tužne staze,

jer ne mogu bez njega živjeti. On bi se samo nasmijao i mirno nastavio put u uspomene.

Svakim danom bio sam sve usamljeniji. Razgovori sve rjedji, a pogledi obični i hladni. Ničega više nije bilo čime bih mogao nadoknaditi gubitak blizkih lica. No, život je ipak bio darežljiv i prema ukletim i zaboravljenim stvorenjima, u koje i ja spadam. Jednog užasnog praznog dana, kad me je i posljednji poznanik napustio i otišao u gaj uspomena, očara me neka djevojka, koju sam slučajno ugledao, kad je u sobi palila svjetiljku, a zastor na prozoru još nije bio spušten. Spremao sam se da joj pridjem u zgodan čas i da joj svoje osjećaje odam tako žarko, kao da to govorim prvi put.

Prošlo je nekoliko dana u grozničavom očekivanju prvog susreta. Toliko me je ta djevojka zaniela, da sam već povjerovao u trajnost te ljubavi i bio sretan, što će se napokon smiriti moja zlokobna narav. Šta su prijašnje djevojke bile prema ovoj sada? Ništa!

I jednog popodneva otidjem u Gaj uspomena, da se nasmijem prošlosti i da svakom spomeniku šapnem: utoni nepovratno u zaborav. — Obišao sam sve kipove svojih ljubimica. Gušila me je neka opojna zasićenost i jedva sam čekao, da završim s tim dosadnim obilaženjem. Kako je sve ovo sićušno pred onim, što će mi pružiti moja najnovija ljubav!

Već se sutonilo, kad sam nestrpljivo prišao kipu, što je stajao malo podalje, posljednji u redu. To je kip one djevojke, koja me je dovela u Gaj mojih uspomena. Nisam se ni tu htio zadržavati, jer je svaki jučerašnji dan za mene već daleka prošlost.

Odlazeći okrenem se još jednom. Začudio sam se, spazivši na podnožju spomenika svježe uklesane rieči: I ja sam bila. — Kao da ih je danas netko urezao. Odmah se vratim i tako se kobno spotakoh, da sam gotovo pao: Preda mnom je stajala moja najnovija ljubav, skamenjena u hladni kip.

Još joj se nisam ni približio, a već se razplinula u sivom bezdušju moje nutrine. Na ovome jednoličnom svietu nema više trenutka, koji bi prenuo i privukao mene izobličenog prokletnika. Sreći, koju stvara samo kratkoća uživanja, predug je svaki tren. Zato sam zasićen još prije samog početka i svaka pomisao, makar bila slučajna i nepovratna mori me dosadom trajnosti. Mojom nemirnom dušom, u kojoj zasviće samo trenutna vedrina, struji dah zaborava.

Ne. Varka je to. Nije moje srdce okorjelo. Ono je preosjetljivo i zato se plaši svake trajnosti. Dobro znam. Vječna mladost je samo u trenutku. U trajnosti je njeno starenje. Zato i u meni i oko mene samo nestajanje traje. Blistava, mirna praznina.

Vratio sam se kući. Pod prozorom pusto se vijugao puteljak. Ležkareći na postelji osjetih neku čudnu lagodnost. Bio je to osjećaj, koji me je na mahove silno obuzimao: slutnja, na skoru, tajanstvenu selitbu.

Znam: jedne večeri zaborav će me odvesti u Gaj, odakle se više ni ja ne ću vratiti. Na samog ću sebe zaboraviti. Samog ću sebe učiniti uspomenom.

I pod mojim već skamenjenim likom bit će uklesane rieči: I ja sam bio.

VINKO KOS:

GRM

Na dnu sjene znače čežnju posljednjega stabla,
da vidljivo bude oku jeseni i svietla.
Zar zvuk je sve, što puni tminom ovaj uzki prostor
odabran od vjetra za borbu i klonuće?
Na površini ploda ruj tuga je nutrine,
gdje uzalud zelen žudi gaženje i zrenje.
Sviet u vis podignutog, sakrivene očima,
vene na rieč odlučnu, kad časa više nema.

VLADIMIR UDATNY: *ŠUMA*

IVAN MEŠTROVIĆ: *MAJKA UČI DIETE MOLITVI*

NIKOLA ŠABIĆ:

N A Š M E Š T R O V I Ć

Po dubokom osjećanju, po iskrenosti i snazi izraza, po dostojanstvu svojih najsmjelijih tvorevina Ivan Meštrović, medju velikim tumačima sebe i svoga naraštaja, stoji sam za sebe. Ne moramo proniknuti u tajne plastičnih umjetnosti; niti posjedovati poznavanje kiparske tehnike da uživamo gledajući sviet njegovih kipova, osjećajući kamenom, čudnu poeziju žrtvovanih vremena te poznatih i nepoznatih ljudi. Jer nama nije do toga da na svakom djelu sudimo po točnosti i sigurnosti izraza o proporciji, po izradi i mnogobrojnim raznovrstnim suptilnim pojedinostima. Priroda je naš učitelj, a poznavanje njenih vanjskih oblika daje nam pravo na spomenuto uživanje.

Meštrović je naš veliki, stariji brat po majci zemlji, po krvi i koljenu, po imenu kojim se on uviek dičio u velikome svietu .Zato ćemo o njemu govoriti toplo te iznieti ono što mislimo da su drugi propustili: govoriti o Meštroviću gledajući ga u svietu njegove umjetnosti, koja se rodila zajedno s njim i navratiti se, s posebnim užitkom tamo odakle je pošao.

Nacionalno shvaćanje i ostvarivanje života daje svakome svoje mjesto i gleda pojedinaca u cjelini, u vezi koju ima s mjestom i krajem gdje je rodjen, sa zemljom kojom se razvijao, s roditeljima i djedovima od kojih je potekao. Po riečima suvremenog francuzkog mislioca i sama misao po sebi ima nacionalnost, a usudjujemo se reći, da i duhovno prelazi u nacionalno. Duhovna veličina hrvatskoga naroda očitovala se i još se uviek očituje u narodu kao cjelini, ali svoje pravo lice i svoj podpuni izraz postizava mnogo prije u pojedincima. Duh naših djedova, sa svim svojim osebinama progovorio je u narodnom deseteru kao i u stihovima modernih pjesnika, u fruli pastira, kao i u Gotovčevoj muzici, na pučkim i primitivnim rezbarijama kao i na slikama Babića, Becića i Kljakovića, na osobiti način na kipovima Ivana Meštrovića.

Makar koliko se Meštrovića natezalo i raztezalo na različite strane on osta ono što jest — Hrvat. Ideje koje su oblikovale drvo, sadru, mramor i broncu nisu izišle iz ateliera. One su rodjene s Meštrovićem, začete u kraju gdje se umjetnik odgojio, u Otavicama podno Svilaje. S Meštrovićem nisam nikada bio, nikada nisam čuo njegovu živu rieč, ali sam bio na glavnim vrelima za upoznavanje njegove umjetnosti. Ma koliko njegova djela odrazuju njega kao umjetnika, ipak okolina u kojoj se odgojio, duše koje su na nj utjecale i sviet koji ga je poticao na stvaranje uviek ostaju prva vrela. Gledajući njegove tvorevine, barem u reprodukcijama, te čitajući o njemu koješta dobiva se posebni, možda i nešto krivi dojam, ali kad se dodje u Otavice, kada se češće razgovarate sa seljacima oko Petrova polja, s Meštrovićevim rodjacima i znancima iz djetinjstva, te kada promatrate život ovih ljudi, dobiju se novi dojmovi koji bi mogli donieti i nove studije o Meštroviću. Medjutim može se nabaciti pitanje: Čemu pisati o Meštroviću poslie toliko drugih, poslie nego je o njemu do sada napisano preko 4000 što knjiga što kritika, recenzija i zapisaka. Mogla bi nas glava zaboliti dok bi samo nabrojili što je sve o njemu napisano i tko je o njemu pisao. Ipak nije uzalud o njemu pisati. Pogotovo kod nas. Ima naroda koji bolje poznaju Meštrovića i više ga ciene nego mi. Po njegovoj umjetnosti, ime njegovo i njegova naroda odjeknulo je na sve četiri strane svieta. Srbi su ga, prije nego je doživio metamorfozu i povratio se duši svoga kraja, pokazivali Europi i svietu kao veliku i živu utemeljitost »svoga naroda«, kao specijalitet

»svoje umjetnosti«. U zadnje vrieme kada se povratio k domu rodjenoga otca, pošto je više godina po svojim kipovima pasao oči visokog Beograda i pravio Kariatide, u zadnje vrieme za dojučerašnje štovatelje nije nikakova znamenitost. Stvorio je »Poviest Hrvatske«, kip koji predstavlja ženu, tužnu i potištenu, s težkim kamenom na krilu, ali koja ipak vjeruje u svoje sutra i koju ta vjera čuva od očaja. Možda je to suvišno rečeno. Ali opet naglašujemo da se Meštrović rodio u Otavicama, u selu dalmatinske Hrvatske i da je zakonito i pravo diete sredine i okoline koja ga je odgojila dajući mu prve spoznaje o životu i svietu.

Spoznaje stečene u prvom djetinjstvu Meštrović je ponio u život s njima rastao i razvijao se i stvarao slušajući glas prošlosti, naroda i kraja koji se prostire izmedju Krke i Cetinje, gdje je nekoć bilo kraljevstvo hrvatskog kralja Dimitrija Zvonimira. Meštrović je uobličio što je u se primio čuvajući ovce podno Svilaje, promatrajući rad svoga otca, čudnog seoskog zidara i slušajući od majke hrvatsku povjestnicu. Na roditeljskom ognjištu slušao je i naučio Hasan-aginicu, svirao gusle, upoznao boli i težnje svoga kraja, ljudi i soja od kojega je potekao, upio ih, pretočio u sebe, da im kasnije bude najbolji i najvjerniji tumač.

Krupan, postariji seljak, na putu koji vodi iz Drniša u Otavice, pričao mi je o svom velikom zemljaku, kako su zajedno čuvali ovce i pravili frule od bukovine. Seljaci sa crvenim kapama, seljanke s bielim velikim rubcima, momci elastični i krhki što se po livadama i uz puteve ubacuju kamenom s ramena i djevojke s nizom starih zlatnih dukata o vratu, što igraju u nedjelju i blagdane pred crkvom kao u Gotovčevom Eri — to je sviet Meštrovićeve mladosti. Kućice i sela nanizane oko Petrova sela. Svilaja planina, kamenita i gola strši kao gola nemam, nad Drnišem, stari ruševni nered nad starim ruševnim kućama i kućerinama, nad biedom i siromaštvom cielog jednog naroda seljaka, obrtnika i zanatlija, i kula iz starih turskih vremena, gluha za pjesmu Čikole pod sobom i za pjesmu biede stoji u večerima nad ponorom kao strašilo, ostatak i svjedok starih dana borbe i ponosa. Mlinice na potoku koji daleko reže u kamenu masu, jablani oko njih spavaju u podne, a u njima kao da čujete glasove mrtvih mlinara. Po putovima i po njivama vidite seljake. Sila žarkoga sunca brekči im po žilama i sijeva u očima. Tu živo kamenje poviesti govori putniku niemim glasom: putniče što dolaziš iz dalekih strana, sjedi i počuj glas prošlosti. Tuda su hodali vladari narodne krvi, po tim glavicama održavali su sabore i pokupljali narod, a ti kršni seljaci živoga oka i junačkoga stasa, to su kraljevski potomci. Naokolo, po glavicama i brežuljcima, nad kojima odzvanja pjesma djevojačkog grla, grobovi su hrvatskih velmoža. Nitko ne može izbrisati tragove svete i svietle prošlosti hrvatske iz ovih krajeva. Na svaki zamah maškline mogla bi se čuti jeka grobne ploče, pojaviti se iz zemlje kamenje koje stare hrvatske crkve, prag sa hrvatskim starodrevnim tropletom, ploča s hrvatskim nadpisom, oružje hrvatskih junaka, grb hrvatskih kraljeva. Priča se, da je tu na sedam brežuljaka bilo sedam hrvatskih crkava. Na svaki udarac budaka počuje se, žuri se žurna da vidiš gdje se pojavljuju kosti kojega od hrvatskih knezova, kojega Zvonimira, mrtve, a ipak uviek žive i tužne slave naše. Nema više Zvonimira i njegove kraljevske pratnje, ali njegov duh javlja se kroz stoljeća, čuje se kroz grozotu poviestnoga pokolja, kroz stari grieh i zločin, te lebdi nad ovim njivama, nad ovim bregovima, nad ovim kućicama obavitim siromaštvom, ponosom i legendom. Tu još živi stara i zdrava duša Hrvatska, koja se u Meštrovićevim kipovima javlja sirovošću i nježnošću, prkosom snagom i ponosom.

Meštrovićeva majka, ovjekovječena u kipu »moja majka« te u poviesti Hrvatske, žena žrtve i priegora, neobične i svietle duhovnosti, pričala mi je o rodjenju i

djetinjstvu svoga sina, i njegovoj mladosti i boravku kod kuće. Bog ljude stvara, ali im i kapu kroji, — započela je majka o umjetniku. I doznao sam, kako su mnogi izpitivali ovu neobičnu i veliku ženu gdje i kako je rodila Ivana. Po svojoj naravi Meštrovićeva majka je bila škrta na riečima, ali kada bi govorila, njezine su rieči odzvanjale dubinom duše. Otmjeno i dostojanntveno govorila je ova nepismena starica: samo ću tebi kazati, ali ti ne kazuj nikom, ali niti o tomu piši dok sam ja živa. I govorila mi je kako se udala za zidara Meštrovića, kako su siromašno živjeli i zadužili se toliko, da im je imala na dražbu poći ciela očevina. Njen muž i djeveri odoše u Slavoniju na rad. I ona je kao mlada nevjesta pošla i zaradjivala kao i ostali siromašni sviet. Kada su nešto zaradili, sprema se »u oči dana drage i milostive Gospe« iz Slavonije, pa pješice u Otavice. Kada su bili u selu Vrpolju blizu Djakova, majka je osjetila porodjajne bolove, sklonula se u štalu i rodila Ivana. Žene iz sela dolazile i kriepile je. Mladoj majci bilo je tada 20 godina. Otac je bio zidar i drvodjelac, napravio kolievku u kojoj je majka postavila slame, na slamu diete, uprtila na ledja i četvrti dan nakon porodjaja prosliedi put iz Vrpolja u Otavice gdje su stigli nakon dvanaest dana. Bilo je to 1883. Diete je u Otavicama raslo i prohodalo od 11 mjeseci.

Tako o životu Ivana Meštrovića govori legenda, koja je prava stvarnost i istina. Putem dnevničkih zapisaka, pisanih u mrtvilu stoljeća ocrtao sam djetinjstvo jednog velikog pojedinca, koji je u kamenu izražavao i izrazio snagu svoje zajednice. Pa ako netko dozna o najranijem djetinjstvu toga pojedinca, neka čuje, što je govorila majka Meštrović o svom Ivanu.

— Bio je brz kao zrno, govorila je majka. Kada sam radila na polju ili prala robu na Otavcu, vezala sam ga za šiju, da ne uteče pod kola. Volio je konje. Rado je slušao priče. Znao je odnieti očevu kresaču i poći u Kadinu Glavicu (brdo blizu Otavica) odakle je donosio mulike (mekoga kamena). Ja sam prala na Otavcu, a Ivan klesao i kresao. Kako je Bog dao ostaloj djeci dar i ljubav za oranje, za igru, a njemu za klesanje. Najprije je izklesao milostivoga Isusa. Križ. I druge stvari je izklesao gledajuć u svete knjige, u svetu Bibliju. Kao odraslo diete radio je još više. Čulo se po okolini što on kleše i radi, pa mnogi dolazili, gledali i hvalili ga. Ivan je tada izklesao i narodnog čobana. Čuo jedan postolar iz Drniša, da Ivan znade praviti ljude iz kamena, pa došao u Otavicu. Zvao se Bitunjac i htio pošto po to da Ivan izkleše iz kamena njegov kip, a on će mu zato napraviti postole po mjeri. Ivan je tada hodao u opancima i želio imati postole, pa se veoma rado prihvatio naručenog posla. Za malo vremena izklesao Bitunjca kako drži u ruci postole i prodaje ih. Sviet vidio gotovo djelo, neki se divili, a neki uzeli za šalu, i stali se podrugivati majstoru Bitunjcu. Bitunjac se naljutio, pa ne htio ni pogledat na kip, a kamo li malome dati cipele.

Na pitanje: kako je Ivan pošao u školu, starica je nastavila legendu: Ivan se naučio čitati i pisati od svoga otca. U ono doba nije bilo škola kao danas. Ljudi su bili samouci. Kad je Ivan naučio čitati i pisati, onda je čitao o junacima i vilama, o milostivoj Gospi, o ratovima, o našim banovima i kraljevima. A nikada nije prestao klesati. Prijatelj naše kuće, kapetan Grubišić, skupi njegove radove... Postolara, Križ i Narodnog čobana, i još neke, pa sve spremi u košaru, obloži slamom i pošalje u Zadar. Tamo je bila izložba. Sviet gledao, a neki ljudi pitali, tko je te kipove radio. Kad su čuli da je to Meštrović iz Otavica, pišu oni, pošto bi to Ivan prodao. Moj pokojni muž odpiše, da im sve to, u ime svoga sina daruje, a oni mu

onda pošalju pet stotina kruna. S tim se u ono doba moglo kupiti pet volova velikih kao pet ladja. S tim novcem otpremismo Ivana od kuće.«

Tako je starica završila legendu o djetinjstvu Ivana Meštrovića. Nikada neću zaboraviti rieči velike žene, koja je udivljavala svojim bićem i koja je vječno nadahnjivala svoga sina na velike umjetničke podvige. Njezine misli bile su posvećene djeci, kojih je rodila devetero. Ivanje bio najstariji. Njegovo klasično djelo »Moja majka« uviek me sjeća svetice i svećenice, koja mi je kazivala spomenutu legendu o Ivanu Meštroviću i uvela me u tajne njegova stvaranja. Kada sam joj, jednoga kišnoga poslije podneva, u Drnišu, pokazao u reprodukciji Indijance na konju, pogledala je i rekla: »Ovo je glava moga sina Marka«. I opet mi je pričala o svojim sinovima: o Ivanu, Petru i Marku, o Krešimiru koji je umro kao diete, o kćerima Mandi, Danici i Bari, o unučadi i brojnoj rodbini, o svekrima Iliji, Josipu i o seljačkoj svakidašnjosti. Dotle je jedna od najjačih pojava naše i svjetske umjetnosti, njezin sin Ivan, slagao krugove i radio nacrte, gledao kroz prizmu vječnosti i kao Arhimed zaduben u posao nije se dao smesti niti od velikoga svieta niti od saobraćaja s mogućnicima. On je umjetnik, rabdomand koji odkriva nove vene i ustrajno uobličuje dušu svoga naroda, iznoseći iz dubine ono najbitnije.

U Otavicama sam shvatio Meštrovićevu prirodnu, helensku jednostavnost, opajanje unutarnjim egzaltacijama, orientalnu mistiku, gotsku askezu, svu nježnost, pobožnost i idiličnost, elementarnost i surovost. Glave i tiela njegovih ženskih likova vidio sam na seoskim putevima oko Petrova polja, i upoznao ženu i majku hrvatskih gorštaka s krša, tipičnu ženu i majku dalmatinske Zagore, koja je po Meštrovićevoj umjetnosti postala simbolom žene i majke u cielom našem narodu, a potom i simbolom Hrvatske.

Spominjući Meštrovićevu majku, koja je u svom mukotrpnom životu prošla sve postaje Križnoga puta, a da nije smalaksala, spominjem i to da ona sliči na veliku majku Hrvatsku, i shvaćam ono što o sebi reče sam umjetnik povodom svoje 50. godišnjice: »Nisam nikada mislio, da umjetnost treba da služi nekoj koncepciji ili nekom sustavu, koji je u opreci sa narodnim duhom i uvjerenjem, a najmanje, da se prava umjetnost može praviti protivu i bez vlastitog uvjerenja onoga, koji je pravi. Isto tako, ona ne može biti ilustracija, ni povjestnog fakta ni legende, ako u njoj nema i komad vlastitog života i osjećaja i osvjedočenja.« Sva je Meštrovićeva umjetnost iskrena izpoviest, komad njegovog vlastitog života, njegovog osjećaja i osvjedočenja, slobodna i daleka od daleke demokracije, nametljive autokracije, i doktrinarske religioznosti. On duboko vjeruje u ono što pretvara u likove i u prikaze, pa vjerujemo i mi kada nam se izpovieda, da ga je to rukovodilo pri zahvatima u nacionalne motive i u svietu poviesti. U tom smislu sam umjetnik daje o sebi izjavu: »Svako zrno ima formu svoje ljuske, dieli sudbinu svoje klice i snosi posljedice udaraca svoje čaure. I ja sam snosio sudbinu svoga poriekla najužeg, šireg i najširega do u vremenski odsjek i njegov i obći. To je sve imalo složenih posljedica, dobrih i loših, podesnih i nepodesnih, i to je dobilo pečat u meni i na ovome što izdjelah. Sirotinja i neimaština često je najdragocjenija baština, jer i najteži neuspjeh ne može baciti čovjeka na manje, na niže, nego je ono odakle je pošao.« A počeo je iz hrvatskoga sela, kojemu se opet vraćamo da ga što bolje upoznamo Otavice, gniezdo Meštrovićeva djetinjstva, vide se iz vagona kada se vozite iz Knina prema Splitu. Petrovo polje, mladenačka nadahnuća jednoga pasti-

ra, koji je postao glasovit u svietu, čije je ime značilo i znači puno. Meštrović je simbol naše rase razapete izmedju dvie suprotne stvarnosti. Slušao sam ljude iz Otavica, govorili su o starim robskim lancima i gledali s gnjevom u očima. U rana jutra snahe su nosile plodove u zavežljajima u Drniš na prodaju, a vraćale se kućama pod noć, s drvenim kašikama i sviećama voštanicama u ruci. Starice su govorile o ratu i spominjale sedam gladnih krava koje su prošle. Sad će biti bolje. Nastali su bolji dani, zabielila su se po njivama žita, oči će uživati u poljima zlatne zobi i zrnje će prskati u zrelim nabreklim grozdovima. Proljeće u Otavicama dočaralo mi je mladost Ivana Meštrovića. Dva plava oblaka plovila su bez cilja prema Svilaji. Zrak je liečio oči poput melema. Svježina vode iz korita Čikole i miris bilja sa Petrova Polja kriepili su živce. Slušao sam svirku pastirske frule, sličnu onoj u Gotovčevom Eri i gledao dukate o vratu kršnih djevojaka, kožnate zapašnjače s kuburama i noževma i fratre na konjima.

Jedna djevojčica bere cvieće po ledini i pokazuje prstom na kuću u kojoj je živio Ivan Meštrović, a vjetar se javlja u vrhovima visokih jablana. Brieg s grobnicom Meštrovićeve obitelji izrastao je nad sanjivim selom. Kućice, pokrivene pločom i nizki slamnati krovovi čuvaju stara ognjišta, oko kojih se pjeva o junačtvu. U kućicama su stari hambari. Po livadi mûče bredja krava i hržu domaći konji. Ovi su časovi radjali brončane konjanike. Niz planinske kosine, ovijeni maglom, silazili su Domagojevi strielci i hitali prema jugu: snaga je prskala u svakom mišiću, a život i osveta u svakom udu tiela. Umjetnikova ruka izgradila je snagu ovih strielaca još jedanput, nedavno, na jeftinom papiru, visi nad uzglavljem tvrdoga ustaškoga kreveta. I oni su postali meditacija u ustaškoj nastanbi. Uživao sam u toj meditaciji i sjetio se Otavica i starih Meštrovića, i Petrova Polja, i grobova hrvatskih velmoža u Bijočiću, i kitnjastih crkava, u kojima su hrvatski kraljevi palili svieće i molili pred narodom.

Kamenje Dinare i Svilaje priča o životu Meštrovićevih kipova stvorenih pod dojmom prirode i obćenite ljepote. Veličanstveni predjeli dinarske, zdrave Dalmacije, pitoma polja na kojima od zore do noći ne prestaje pjesma rada, brda s ovcama i pastirskom frulom, vrela žive vode nad kojima se na vjetru njišu vitki jablani, odgojili su Meštrovića i kumovali svim njegovim radovima. Umjetnički prizori urezani duboko u dušu, još davno, u djetinjstvu, upodpunjuju Meštrovića umjetnika i njegovim djelima daju dio duše i života, karakter. Iz ovih krajeva Meštrović je na put života ponio u sebi sviet misli i osjećaja što su se izlili u mramor, broncu, drvu i sadru, te postali niemi svjedoci povezanosti stvaraoca i stvorenja.

Vidjeti Meštrovića pod nebom njegova rodnoga kraja, to je bio cilj moje znatiželje. Vidjeti ga na početku stvaralačkog rada, na putu koji je započeo u Otavicama, pod Svilajom, pa produžio i oduljio se u široki i veliki sviet. Vidjeti ga, svejedno, da li u koži i mesu s bradom učitelja i mislioca ili ga u mislima susretati na seoskim putevima onako, kako je Papini susretao Fausta. Cilj svoje znatiželje postigao sam proljeća 1938. i vidio sviet najdubljih Meštrovićevih doživljaja, osjetio dah vječno hrvatske duše, dah poviesti naše, kako na okolnim planinama, tako i na tvorevinama kojima je Meštrović davao život.

Meštrovićeva umjetnost ima korien u Otavicama i može se istinski doživjeti samo od njegovih sunarodnjaka. Ako je ušao u krug svjetske umjetnosti, ušao je zato, jer dostojno predstavlja narodno biće, snagu i duh zemlje u kojoj se rodio i čiji je vjeran izdanak.

Petrovo Polje gubi se kao oaza u kamenoj pustinji koja se pruža od Gorskoga Kotara, pa sve do Crnogorske granice. Netko reče da je najveće blago Krša i ove kamene pustinje životna snaga, biložka energija njegovih stanovnika. Ova snaga radjala je i radja ljudstvo najzdravije i najživotnije. Goli vapnenac preobražava se u živa ljudska bića, koja paraju zemlju, škrto prosutu izmedju kamenja. »Nije čudno što je nikla iz Krša genijalna ruka, koja i kamenje oživljava. Ivan Meštrović neobičnom plodovitošću umjetničkoga stvaranja prava je slika životne, biložke plodovitosti hrvatskoga Krša.« Ovi krajevi rodiše Kosora, Begovića, Šimunovića i Gotovca. A kad je govor o teoriji millieu-a u Meštrovićevoj umjetnosti i mi se slažemo sa apologetom jugoslavenske ideologije Setonom Watsonom, da Meštrovićeva umjetnost nije samo produkt jednog prirodjenog instinkta, već i strastveni izraz jedne ideje, — hrvatske, a ne jugoslavenske. To nisu uvidjeli odmah zastupnici jugoslavenske ideje i velikosrbstva, kada je Meštrović u početku stvarao iz jednog prirodjenog umjetničkog instinkta, pa su ga svietu prikazivali čak kao Srbina, dokazujući obširno genezu jugoslavenske ideje kod njega u pogledu poviestno političkom i književno etičkom. I kada su se osvjedočili da izražava ideju hrvatstva i snosi sudbinu svoga poriekla, zauzeli su prema njemu neprijateljski stav. Spomen crkva u Biskupiji kod Knina, Meštrovićev izraz ideje hrvatstva, oštećena je od zastupnika jugoslavenske ideje, a Meštrovićev stric Ilija, hrvatski patrijarha, starac od preko 90 godina, ubijen je na svom dobru pod Svilajom od starih neprijatelja ideje hrvatstva.

U času kada hrvatski vojnik u oslobodjenoj hrvatskoj državi i daleko po svietu stiče slavu junaka, hrvatski kipar, najveći medju živim kiparima svieta, slavi svoju 60-godišnjicu. Preko Meštrovićeva imena sviet upoznaje kulturne sposobnosti naše rase. Djela imaginacije hrvatskoga umjetnika, uporedo s djelima hrvatskoga vojnika zadivljuju sviet tako, da danas naš vojnik i umjetnik najbolje predstavljaju pozitivne kvalitete Hrvata. Današnji rat kao i mnogi u prošlosti razotkrivaju snagu našega naroda i pokazuje svima da se hrvatski narod ne da slomiti, da je jak i snažan, a umjetnost, naročito Meštrovićeva, plastično prikazuje tu snagu. To odaje pravo Hrvatima, da zauzmu mjesto u zajednici uljudbenih naroda svieta. Hrvatska je kultura hrvatstvo, a hrvatstvo je hrvatska kultura, — to je jednačba koju smo iznosili i koju osobito danas iznosimo. Na toj bazi stojimo pred cielim svietom. Preko Meštrovića nova je hrvatska kultura proplamsala novim sjajem u velikom plamenu nove europske kulture. Iz lomača rata, iz krvi ratnika i napora umjetnika, sanjara i pjesnika i duhovnih radnika, ideja hrvatske državnosti postala je organizacijska snaga naroda. Po onome što je narod preko umjetnosti u obliku kulture i izpoljio, opravdao je svoju slobodu i dao sadržinu novom hrvatstvu. Tako se po patnjama i naporima odužio mrtvima, opravdao svoj obstanak medju drugim narodima i dokazao pravo na bolju budućnost pred pokoljenjima koja dolaze. Topovi će prestati s pucanjem i rikanjem, zrakoplovi će prestati sijanjem smrti, a umjetnik će opet biti glasniji od ratnika. Materija, princip zla, mraka, gadosti i sebičnosti podleći će ideji, mržnja i cinizam ljubavi, a smrt životu, jer je smrt iluzija, a život je vječan. U bezdnu tragike ovoga rata gledamo plamen hrvatske kulture, izraz duševnog života našeg naroda, duh koji je vječan i koji se ne da skršiti, a niti zaniekati.

Ne ulazeći potanje u Meštrovićevu umjetnost, — jer samo umjetnik može suditi o umjetnosti, naglašujemo mišljenje kritičara plastične umjetnosti, da se Meš-

trovićeva umjetnost ne može suditi samo na osnovu prirode i materije, s realističkog stanovišta. Meštrovićeva vizija diže se nad prirodu i zemlju te živi u svietu hrvatske poviesti, u misteriju hrvatskog naroda i naše, dinarske rase. Začet i odgojen u najhrvatskijem dielu Hrvatske, tamo gdje se još nose perčini i kubure za kožnatim pripasnikom, donio je on na sviet ljubav za slobodu i čisti nepatvoreni patriotizam. Te odlike koje su pratile i uviek prate hrvatskog vojnika, ma gdje se on nalazio u borbi, pratile su i nadahnule i Meštrovića i dale mu proročki pogled i mogućnost, da svietu prikaže simboličke likove snažnog i nacionalnog duha naše rase.

Ako je kultura kojeg naroda adekvatan izraz duševnosti istoga naroda, skup unutrašnjega života i svega onoga što je nematerijalno, taj je izraz dao Meštrović, više nego itko od Hrvata. Umjetnici i duhovni radnici nadmašuju sve vrste radnika i dokazuju da kultura ne može biti samoživa skepsa, niti ogavna vulgarnost. Umjetnost je najviši oblik kulture, koja je u svom dnu duševnost i pozitivnost, stvaranje i objava duha kroz rieč, zvuk ili kamen. Umjetnik nije utjelovio duh u materiju, on je stvaralački produhovio materiju. Izgarajući i trošeći sebe, umjetnici krvlju, znojem i suzama stvaraju kulturu, vojnici je krvlju, znojem i suzama brane, a političari samo operiraju s postojećim vriednostima, izkorišćavaju ih i stavljaju ih u sistem. Dobro je rečeno, da političari nisu nikada stvarali vriednosti. Oni se kockaju s njima, a tvorci civilizacije i blagostanja u službi potreba i vanjskoga života stvaraju udobnosti za uživanje spomenutih vriednosti. Same vriednosti stvaraju duhovni radnici, umjetnici. Po njima dobiva narod vriednost i značenje.

Šta znači za Hrvate umjetnost Ivana Meštrovića? Za današnjicu, za sutrašnjicu i za sve vjekove kojima u susret idemo kroz lomače žrtava i plamen kušnja, ona će ostati izvor svietla novim hrvatskim pokoljenjima. Meštrovićev Biskup u Peristilu sa svojim prstom prietit će i plašiti staru vječnu djecu, što mogu srušiti broncu, materiju, ali duha i rieči nikada, jer u početku bijaše rieč, koju je Grgur Ninski nazivao majčinskom, a koja je kao biser zvečala, zvonila i zvučila na mramornoj ploči svetih hrvatskih oltara i mirisala kao tamjan što se k nebu diže. Marulić, prvi vilinski sin, prorok pod čijom šibkom izbija mistično vrelo, prva zviezda što zasja na vrhu naše vedrine, živ je i vječno će živjeti onakav, kakvoga nam Meštrović dade, a mi ćemo ga, pa i kroz prašinu ruševina pomiešanu s dimom požara, gledati kako s vrha Marjana silazi zamišljen i dugo motri Kaštelansko more, visoka rebra Mosora i strmi kameni Klis. Meštrovićev Grgur Ninski i Marulić proroci su novih vremena koji vide utvare, kojima su poznate borbe, poleti, osvade, zablude, bieda i pobjeda dana, koje mi danas proživljujemo, a koji su onda bili daleka budućnost. Marulić sliči Bounarottievu Mojsiju i onom pravom proroku koji se vraća iz pustinje, gdje je razgovarao s Bogom. I hrvatski bi umjetnik mogao reći svom kipu: progovori ti, proroče, koji si u daleka doba snio o našim zgodama i gledao ovaj tmasti oblak, što se uzalud, prieti našim nadama. Kada su novi Holoferni i novi paše s bubnjevima i bučnim trubama stigli izpod gradskih zidina, ti si nas tješio Juditom, vječnom hrvatskom riečju, koja se ne da protjerati izpod svodovlja hrvatskih crkava, sastrugati sa grobnih nadpisa i starih spomenika, izrisati iz svetih knjiga, izčupati iz srdaca.

Iako umjetnost svietli novim hrvatskim pokoljenjima i na taj način ona je živa rieč i duševnost koja se javlja u Meštrovićevim likovima drhteći u svakom nervu. U mramoru i broncu ograničeno je nešto što je neograničeno, izrečeno je nešto što je

neizrecivo i cielom je svietu izraženo i pokazano što je najbitnije u duši našega naroda i naše rase. Tako su Meštrovićeva djela prava pjesma od mramora i bronce posvećena duši Hrvatske.

Kada je Meštrović 1904. kao dvadesetgodišnjak nastupio uz već poznatog majstora Frangeša, Matoš je, gledajući njegove stvari kazao, da iz Meštrovićeve mlade šape vire lavske pandže. Frangeš je prikazivao samo snagu i ljepotu. Meštrović je prikazivao dušu, pa su umjetnici već kod mladoga Meštrovića našli mnogo dubine i originalnosti. Stvaralac i umjetnik, on je znao u vieku dekadencije i kukavičluka sačuvati atavizam pradavnog junačtva. U stilu Michelangelovog Roba i Rodinovog gigantskog fragmenta, njegovi junaci, kako reče Matoš, simboliziraju svu neopisivu, stoljećima na pet strana lomljenu snagu naše rase. Sviet što ga Meštrović odkriva uljudbenoj Europi, duboko je ugradjen u dno njegove duše, on ga daje iz sebe, onakova, kakvoga je upoznao u svom djetinjstvu, na obroncima Svilaje, u rodnim Otavicama. Dok mi je njegova majka s dušom na smirenom obrazu pričala o djetinjstvu svog Bogom nadarenog sina i ja sam upoznao sviet Meštrovićeve umjetnosti, golu zdravu, dinarsku Dalmaciju, kičmu Hrvatske. Otavice su rodile ovoga najsjajnijeg učitelja energije i heroizma. Taj gigantski grom i prometejska iskra, Meštrović, i ako se slučajno rodio u Slavoniji, začet je i odgojen u kraju gdje se na sedam brežuljaka nekoć dizalo sedam crkava hrvatskih vladara, a gdje se još i danas u fruli pastira javlja sloboda i govori najčišćom ikavicom na usta žilavog, vedrog i junačkog seljaka, koji vam zna govoriti o vilama i junacima, o hrvatskim kraljevima i banovima, o danima davnim, slavnim i svetim.

Nikad neću zaboraviti odgovor kojega mi je u zvonkoj ikavici dala Marta Meštrović, majka velikoga sina. Bilo je to u Drnišu 1938. Na pitanje, dolazi li Ivan u Otavice, odgovorila je starica: »Sinko, dica su kao tice nebeske. Dok su mladi, kuda će, ako ne materi pod krilo. A kada im perje ponaraste, odlete iz gnizda u svit i mater ih malo kada vidja«. Nepismena starica nizala je rieči i prispodobe, a iz njenih usta govorila je mudrost života. Marta Meštrović govorila je o svome sinu, i ja sam čuo i doznao ono što nisam čuo i doznao od knjiga, brošura i umjetničkih prikaza pisanih o najvećem kiparu. I osjetio sam duh Meštrovićevih tvorevina, i shvatio Meštrovićevu Madonu s djetetom, Gospu, koja se na prvi čas ne svidja dušama malogradjanskih, purgarskih predrasuda, i koja nije odista dražestna kao Madone talijanskih majstora, koje smo vikli gledati na jeftinim svetim slikama, ali je zato naša. Ona je materinstvo i svetost hrvatske Gospe, snažnije, iskrenije, izrazitije specifično naše, samo naše. To je seljačka, rustikalna, hrvatska Gospa, sublimirano materinstvo dano u jednostavnosti, a ne dražestnoj afektaciji. Njegov Isukrst simbol hrvatskog naroda u agoniji, kao i španjolski Isukrst o kojemu govori Unamuno, različit je od talijanskog Isukrsta koji je posve mrtav i posve smiren. Njegova Pietá, potresna u svojoj jednostavnosti i tragična u čistom, antiknom smislu, izražava bol ukočenu do zamrlosti, niemu i veličanstvenu: tu Gospa grli Sina i kroz suzu gleda misterij života i smrti, tu je izraženo poniženje i uzvišenje, tu je sudbina cieloga čovječanstva i Hrvatske, njegove domovine, čiji je narod bio razapet na križ patnje i bola. Meštrovićeva je Gospa ona koju narod štuje, a čije je srdce probodeno od sedam mačeva, ovijena poezijom, svečanom i širokom kao objavljenje koje se glasa u pobožnome glasu guslara sliepca, što ide od praga do praga, od sela do sela, od sajma do sajma i muklim krikovima ranjenoga srdca budi bol duboko zapretanu u dnu duša.

Oblici Meštrovićeva izražavanja, ciela njegova plastika i nadahnuće odgovaraju značajkama hrvatske duše. Možda su ti oblici barbarski za oči vikle nježnosti, za duše koje nikada nisu poznavale junačtva? Ništa zato. On se izražava na način, koji je u skladu s načinom izražavanja mišljenja njegova naroda, smatrana barbarom i nižom pasminom, te daje izjavu, da liepo i čovječanstveno može biti i ono, što osjeća hrvatski narod, pa i način kojim to svoje osjećanje izražava može biti liep i čovječanski. Gonjen ljubavlju za svoj narod, Meštrović je pred prvi svjetski rat rekao: »Osjećam kao nepravdu, kad se naš narod smatra za to, pa ide svojim putem, kao da je niži od drugih i želim, a mislim da i mogu, mojim djelima kazati nešto, što neće biti bez koristi i za ostali sviet. I evo zato ja hoću da govorim svojim vlastitim, posebnim načinom, da dišem svojim vlastitim plućima, a kod toga ipak želim, da moj rad bude doprinos oltaru duševnoga prosvjećenja svih naroda.« Tako govori umjetnik iz Otavica o snažnoj i bogatoj duševnoj sadržini svoga naroda, kojega etnografska, ekonomska, politička i kulturno-poviestna pseudoznanost, naročito ona naših susjeda na drugoj strani Jadrana, proglasi nekulturnim i barbarskim, dakle, ineferiornijim i nižim od sebe, te nas u zadnje doba izjednači s Abesincima. Onima koji su govorili i radili protiv nas i protiv naše kulturne vriednosti, onima oko nas, koji su nas krivo i zlobno osudjivali, koji nisu imali pogleda, ili ga nisu htjeli imati za nas, Meštrovićevi kipovi govorili su o velikoj kulturnoj potencijalnosti, koju je hrvatski narod pokazao svojim dosadašnjim toliko puta snažno začetim, a toliko puta postignutim i izvršenim kulturnim zamasima, o velikom rezervoaru kulturnih energija, koje čekaju pravi izraz, o etničkom tvorivu i psiholožkom tipu našega naroda, napokon, o velikoj duši Hrvatske i svemu što sačinjava nas same i naš život u svim smjerovima.

Potomak gaženoga, mučenoga, ali uviek živoga, žilavoga i nepregaženoga naroda daje najsugestivnije oblike našega heroizma, ilustrira upravo veličanstveno narodnu epiku. Prigovaralo se hipolitskoj golotinji njegovih junaka, misirsko-egipatskom stilu Sfinge, hotimičnom barbarstvu koje ga čini sličnim Ganguinu i Muncku. U vezi s njegovim Sjećanjem spominjalo se žensko torzo Ernsta Segera, uticaj Rodina, Helene, Asiriju, Misir i jednostavne linije londonskog Parthenona, no Meštrović uviek ostaje svoj, uviek izražavajući dušu naše rase i našega naroda, koji se u nadasve težkim prilikama žilavo borio za goli život i obstanak.

Zato mu je naša generacija izkazivala počast i ponosila se s njim uviek, pa i onda, kada je svojim dlietom slavio bitku bježanja i izdaje i tursku pridvoricu, izmećara Marka. Ponosimo se, jer je on prije svega umjetnik, koji je u sebi osjetio glas Boga i glas ljepote, a nije ostao gluh na glas svoga naroda. Zato je Meštrović bio i ostaje naš.

SIDA KOŠUTIĆ:

RUKE MOJE MAJKE

Nisu liepe: ni biele, ni mekane, dvie umorne sirote klonule u krilo.
Dvie ptice, ptice, što su životom proletjele i više nikad ne će dići se na liet.
Iznemogle miruju u krilu. Tu im je posljednje počivalište.
Stišala se krv radinosti vječne, nalivene su do vrha nabrekle žile.
Pogašen je plamen krvavih žuljeva, ostao je pepeo tvrde kore.
Imaju lice, koje plače, grči se i šuti.
Mirne su kao zemlja.
Imaju dušu mekanu i dobru.
Tople su kao blagoslov.
O, krasne ruke moje majke, počinite.
Vaš dar životu bio je kraljevski.

SAMOĆA

Dolazi uviek, kada je srdcu najteže, siva i tmurna, da bi iz posljednjeg bola izciedila još jednu suzu, koja od svih najviše boli.

Još nikada nije zakasnila. Stizava uviek u posljednji sat, da se proveze prašnim putem ludih razočaranja.

Tad se okrutno nasmije u lice, a ja u tom smiehu slušam poviest ljudskog stradanja i predano oniemim, ravnodušna na nebo i na zemlju.

Istom tada ganula sam njenu ćud te andjeoski pruža nada mnom ruku, da bi me obasula darovima mudrosti.

Moj Bože, svaki dar mudrosti trpljenjem je otkupljen.

Kad se opraštam sa samoćom, počinjem je cieniti.

Tad spoznajem, da samo ono imam, što mi je ona darovala.

V. UDATNY: DJEVOJČICA

A. R. BUEROV:

SIDA KOŠUTIĆ

Pjesnikinja Sida Košutić zaokružila je svoju umjetničku fizionomiju najnovijim plodovima svoga pera. Pored drame »K svitanju« i poezije (Osmiesi) u užem smislu rieči Sida Košutić napisala je nekoliko romana: »Portreti«, »Jaslice«, »S naših njiva«, alegorijsku priču »Vrieska«, nekoliko novela pod naslovom »Mimoza na smetljištu« i rukoviet pjesničke proze pod imenom »Vjerenička žetva«.

Ako se uzme u obzir, da je Sida Košutić napisala i hagiografsko djelo o blaženom Henriku Suzonu pod imenom »Sluga vječne mudrosti«, razabiremo, da je književni rad pjesnikinje bio mnogostruk i bogat, pa iz toga rada možemo stvoriti sud o umjetničkoj pojavi Side Košutić. Za priču »Vrieska« i knjigu pjesničke proze »Vjerenička žetva« dobila je autorica književnu nagradu za godinu 1943. Tako je ona za svoje djelovanje dobila i javno priznanje i svrstana u red naših prvih književnih stvaralaca.

Svakako nas iznenadjuje bogatstvo književnih doživljaja Side Košutić, jer smo vikli kod žena vidjeti stanovitu ograničenost u doživljavanju i oblikovanju književne gradje. Reklo se pače, da je žena — pisac omedjena u svom pisanju na uzki krug ljubavnih doživljavanja. Medjutim to nije beziznimna pojava, jer medju ženskim piscima sretamo i takve, koje su dale duboka misaona djela, koja ni u čemu ne zaostaju za djelima mužkaraca. Žene su jednakom širinom zahvatile u sve pojave života, a nerietko su njihovi doživljaji bili jači i redovito sugestivniji od doživljaja mužkaraca. U red takvih žena-umjetnika spada Sida Košutić.

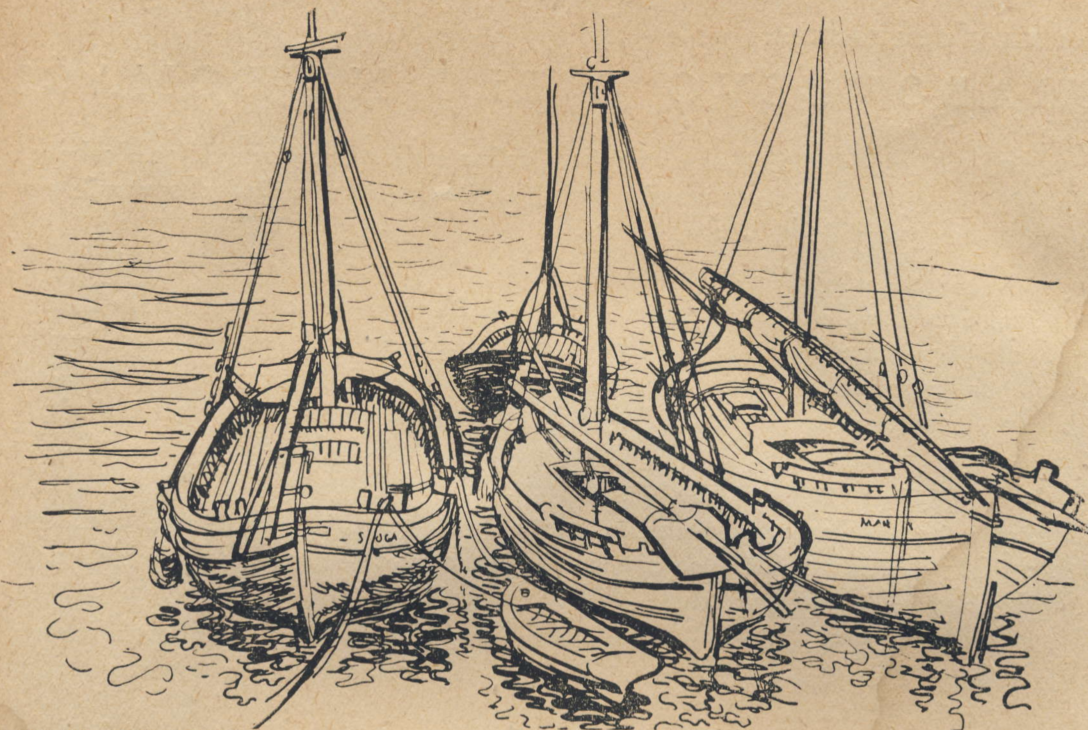
O ovoj književnici do sada nije stvoren kritički sud u našoj javnosti. Dugo vremena ostala je prilično nezapažena, a kad je obćinstvo sve češće vidjelo njena djela na književnom tržištu, mnogi su pomislili, da se doista radi o jakoj književnoj pojavi, samo nitko nije dublje ponirao u značajke njenog književnog djela. Propust je i zasluga same pjesnikinje, da se javnosti nije nametala kričavim književnim rekvizitima. Stvarala je daleko od svakoga književnog utjecaja, ili bolje reći, neovisno od suvremenih književnih pravaca, jer i kod nje ima utjecaja stranih pisaca, samo što Sida Košutić nije nikada išla za modnim književnim parolama. Što više ta književnica pisala je nekako bez obzira na shvatanje ili nerazumievanje obćinstva. Kao da joj do toga nije stalo. Išla je svojim putem i nije pogriešila. Snaga njenog talenta i književni uspjeh leži upravo u činjenici, da nije išla za drugim piscima i nije pogadjala sklonosti obćinstva, da se tako nametne javnosti. Na taj način prisilila je javnost, da čita njene umjetničke doživljaje, a ne da u njenim tvorevinama prepoznaje svoja izkustva. Drugim riečima Sida Košutić je samostalna književna pojava, jak umjetnički talenat, koji je jačinom svojih umjetničkih dispozicija ostao osamljen i donekle u nerazmjeru s krhkošću svoga spola i družtvenog položaja.

Kao žena pisac Sida Košutić nije se mogla oteti nekim značajkama, koje žena u svakom zvanju sa sobom nosi. Ona je u svim svojim radovima redovito mekana, osjećajna i paučinasta. Preko njenih doživljaja, grubih i nježnih, prevučena je biela koprena, koja težkim i krvavim pojavama daje blag i zaobljen izraz. U djelima, gdje Sida Košutić pokušava dati stvarniji izraz, nije uspjelo sasvim prevladati izkonsku naklonost prema mekanim obrisima, pa njeni »realniji« opisi u romanu »S naših njiva« ne će ostati tako svježi, kao opisi u drugim njenim djelima, gdje toga

nema. U romanu »Portreti«, osobe Romana i Lucija postavljene su u tako delikatan položaj, da je katastrofa bila na pomolu, ali je pjesnikinja dovršila djelo skladnim izmirom suprotnosti, pa dobivamo dojam, kako je takav razplet prirodan. Sida Košutić ima zaseban svoj umjetnički sviet, u kojem se kreće. To je sviet i krug misli, koje ne strše i ne izkaču, ali su ipak jake, da umjetnica u njima nalazi bogat izbor za svoja književna djela. U prvom redu to je njena duševnost, njena životna izkustva i njeno gledanje na zbivanja u sebi. Ona gotovo ništa ne uzima iz vana, nego izvlači iz sebe, ona je više kreativna nego receptivna. Izvor svojih djela traži pjesnikinja u svojoj boli i neizpunjenim čežnjama. Izuzev roman »S naših njiva« sva njena djela imaju autobiografski karakter. Doživljavanje svieta u priči »Vrieska« njeno je doživljavanje, pa je ta čitava priča njena subjektivna lirika. Tu je zgusnuta tragika umjetnice. Stoga je i dojam priče više nego iskren. Dojam je to diela života jednoga bića, koje neobično snažno podrhtava na buri vremena. Pored tako životopisnih ulomaka, imamo zbirku pjesničke proze »Vjerenička žetva«, iz koje naslućujemo, da je pjesnikinja imala mnogo neostvarenih želja. U ovoj zbirci sve je uzbibano od nesreće, što se niesu izpunile čežnje, koje i niesu bile tako nedostižive. To su, što više, želje neobične ostvarive. Ostale su neizpunjene možda samo za to, da mi dobijemo uspjelo knjiženo djelo. U tom je tragika pisaca i njihova sreća, jer su na taj način našli podesnu gradju za dobra djela. Preko tako neizpunjenih težnja dolazi umjetnik do sublimacije vlastite patnje u svojim djelima: Ne kažu istinu, da su pjesnici sretni i što umiju pjevati. Nikome kao njima nije tako malo poznato, što je pjesma. Oni su njeni vječni prognanici, bez stalnog boravišta... tako govori Sida Košutić o pjesnicima (Prognanici svieta). To je duboko saznanje o pjesničkom pozivu i objašnjenje, da su pjesnici veliki baš po tom, što su morali kao izgnanici iz vlastitog doma sreće pjevati o nesreći.

Umjetničke odlike pjesničke proze u zbirci »Vjerenička žetva« zapažene su od književne javnosti. U ovoj knjizi nanizala je Sida Košutić bisere, koji su doista prave dragocjenosti i po sadržaju, a još više po obliku. Vidi se, da je pjesnikinja dostigla zamjernu ujednačenost, koju zapažamo samo kod izradjenih umjetnika. Izraz je sasvim miran i ustaljen. Nema traženja i muke oko toga, kako bi se pojedinom sadržaju dala dolična forma. To pjesnikinja postizava sasvim lagano. Sida Košutić, istina, ne donosi bogzna kakve misli, za koje treba s mnogo pomnje tražiti oblik, ali se zapaža, da svojim najprisnijim emocijama znade dati podpuno primjeren oblik.

Kao pisac pružila je Sida Košutić u svojim radovima mogućnost, da njeno djelo promotrimo kao cjelinu i stvorimo sud o njenom umjetničkom talentu. Sida Košutić riedka je umjetnička pojava medju našim ženskim piscima. Ona je radila u više književnih područja uviek uspješno. Ona je najraznovrsnija naša književnica uobće. Drama nije njeno područje i sigurno ne će u toj vrsti iznenaditi novim djelima. Kao romanopisac imala je Košutićka više uspejha. U ovom području zbog većeg uspjeha morat će se ograničiti na manje radnje, oko kojih može zgusnuti svoja zapažanja. Njeni su najviši uspjesi u manjim pripoviedkama prozaičnoga sadržaja i u poeziji. Sadržaj njene duševnosti, koji izbija gotovo u svim djelima, jest seizmografska osjećajnost, fino predenje o samoći i boli žene, kojoj je mnogo šta ostalo nedostiživo. Hoćemo li biti izvjedljivi, ako reknemo, da je Sida Košutić imala ideala, za kojima i danas žali, što niesu izpunjeni. Mä što ona rekla, njena djela nas u toj slutnji ne varaju. Ona je upravo zbog toga postala pjesnikinja i od nedostignutih ideala izpisala djela, koja mogu biti djela samo pravoga umjetnika.

MATO BENKOVIĆ: BRACERE

ANDRIJA ILIĆ:

ODLAZAK

Jednog proljetnog mirisnog jutra
uputit ću se razdragana srdca
daleko na jug
sâm — tek sjena će mi biti drug —
da utopim sve svoje boli i patnje
u veliko i divno more naše.
Volim život i gibanja vječna.
Volim more, jer uviek je u pokretu.
Opit ću se mirisom slanoće i nemira,
mirisom alga, palma, ružmarina, kadulje i smilja,
oboružat ću se snagom žilavih i suhih,
al' uviek vjernih i zdravih mornara naših,
zaogrnut ću se toplinom sunca,
našega sunca, što radja se iz našega mora,
vikat ću s burama i pjevati s maestralima.
Pjevat ću ponosnim hridima našim,
tisućama luka, drȁga i uvala,
bezbrojnim otocima, grebenima i sikama,
koji se kupaju u moru poput čudesnih plavetnih ladja
i već vjekove duge prkose svemu
stojeći čvrsto i nepomično na mrtvoj straži...
Raskinut ću užeta usidrenih ladja naših
i zaploviti veseo pučinom...

Prof. NIKOLA MATIJEVIĆ:

GRABOVČEVO DJELO NA LOMAČI

U starijoj hrvatskoj književnosti pojava dalmatinskog franjevca Filipa Grabovca svjedoči, da se je već to razdoblje našeg književnog stvaranja uzko vezalo uza zbivanja našeg narodnog života.

Grabovac je diete prekovelebitskog krša, malog sela Podosoja uz Vrliku.

Ovaj siromašni, opaljeni kraj, u kome je živila predaja veličine negdašnje države, bijaše poprište u borbama s Turcima, a i svjedokom prekomorskog zavojevača. Mjenjajući gospodare i njihove uprave i sustave, živalj ovoga kraja, odporan tielom i duhom, odhrvavao se je svima utjecajima i spasavajući sebe, spasavao je ujedno i stoljetna shvatanja i rodoljubna vjerovanja, koja su u njemu živjela još od dobe njegovih župana, knezova i kraljeva.

Poput mnogih darovitijih mladića ovoga kraja postaje i Grabovac učenikom franjevaca u Visovcu, zatim redovnik u Zaostrogu, te kasnije vojni dušobrižnik hrvatskih konjanika, koji su služili u Italiji u mletačkoj vojsci.

Put kojim je pošao Grabovac jasno je zacrtan, te on uza svoju duhovnu pastvu, svoju sudbinu u tudjini uzko povezuje s hrvatskim čovjekom i postaje mu vodjom i učiteljem, savjetnikom i tješiteljem.

On budno prati život svoga naroda u domovini, žalosti se s potlačenim svojim rodom, slavi njegova junačtva i sinove, bodri malodušne, a kori zalutale i one, koji za volju tudjega zabacuju svoje.

Tako Grabovac već u prvom plodu svoga pera, pokazuje svoju narodnu sviest, osjećaj za narodni jezik i narodnu osebujnost, slaveći priprostom pjesmom junaka Antuna Kumbata, a izvrgava ruglu sve one vojvode, koji dolaze u Italiju, odbacuju svoju narodnu junačku odoru i oblače se na »lacmansku«, te se potalijančuju.

Već je ovom priprostom deseteračkom pjesmom, koja je tiskana kao letak, Grabovac na svoj način progovorio s jednom namjerom, da prodiči ime hrvatskog ratnika s jedne strane, a s druge, da ukori one, koji podjoše stranputicom.

Narodna sviest Filipa Grabovca nije niti dalje mirovala, već je on spremao djelo, gdje će podpuno i neprikriveno progovoriti njegova hrvatska duša.

I Grabovac je u svom djelu »CVIT RAZGOVORA NARODA I JEZIKA ILIRIČKOGA ALITI RVACKOGA«, kojega je izdao u Mletcima 1747., dotada najiskrenije progovorio.

U svjetovnom dielu svoga »Cvita« pjeva Grabovac o savremenim dogodjajima.

U svojoj 18-godišnjoj službi s hrvatskim vojnikom u tudjini uvidio je, kako se kulturni zapad, kojemu malena Hrvatska služi kao štit i brana s iztoka, nezahvalno odnosi prema njegovu narodu.

Kolievka hrvatske države, Dalmacija, došla je pod tudjina, pa se Grabovac u pjesmi »Slava Dalmacije« pita:

Kamo Tvoja stara sila
Kakva jesi prije bila?
Nevirnici sad te gaze
Što si bila, to ne paze.

Svojim djelom Grabovac ide i dalje, dotiče se našeg težkog političkog stanja u odnosu s tudjincem, te ga sažima u nekoliko značajnih stihova:

Kad kralj hoće da kog sarve,
Tad Arvate meće parve,
A dobitak kad se dili,
Tad pitaju gdi ste bili.

(Od naravi i ćudi arvacke).

S koliko je jednostavnosti, iskrenosti i odvažnosti u ovo nekoliko rieči sažeo Grabovac ulogu svoga naroda u prošlosti, njegove nade i razočaranja!

Razumljivo nam je iz spomenutih stihova, tih samo dviju pjesama Grabovčeva »Cvita«, s kakovim je zanosom naš narod dočekao i prigrlio, a mletačka uprava, prezrela i osudila njegovo djelo.

Iako je prije tiska djelo prešlo državnu i crkvenu cenzuru i bilo odobreno, odmah poslie izlazka iz tiska, a nakon njegovog djelomičnog slanja na razpačavanje u domovinu, bude isto po nalogu mletačkih vlasti zaplienjeno i na javnome mjestu spaljeno.

Osuda mletačke vlasti o javnom spaljivanju ovoga djela, imala je prikazati Grabovca, u očima njegovih zemljaka, kao izdajnika mletačkih vlasti i težkog zločinca, koji zavriedjuje državni progon.

I doista Grabovac bi bačen, kao zločinac, u državni zatvor »sotto i piombi«, a osudom mletačkog tribunala bude osudjen na doživotnu tamnicu, u kojoj je i umro.

Skoro dvie stotine godina, kako je prvo hrvatsko djelo završilo na lomači, koju je tuđinac podpalio na našoj hrvatskoj obali, da sažeže spomenik i dokumenat hrvatske stvarnosti.

Taj književni spomenik, od kojega narodu ostadoše tri ljubomorno čuvana primjerka, nema kao književno djelo naročite umjetničke vriednosti, ali ono ima neprolazno značenje kao kulturno svjedočanstvo našeg poviestnog odpora i sviesti, koja je progovorila u Grabovčevu djelu.

O Filipu Grabovcu su pisali:

Šime Urlić: »Filip Grabovac« Nastavni Vjesnik, knj. 19, str. 659—675. — Šime Urlić: »Talijanski prievod jedne Grabovčeve pjesme«. Nast. Vj. knji. 21, str. 77—73. — Petar Bačić: »Riedka hrvatska knjiga« Hrv. Riječ, Šibenik g. 1918. — Karlo Eterović: »Fra Filip Grabovac« Split 1927. pretiskano iz »Nove Revije« g. 1925—1927. — Milan Stojković: »Fra Filip Grabovac« Nast. Vjesnik knj. 37, str. 118—121. — Stjepan Banović: »Kačićev učitelj fra Filip Grabovac u svijetlu najnovijih istraživanja«, Obzor g. 1931. broj 264—285. — Stjepan Banović: Tragovi Grabovčeva »Cvita« Obzor g .1932. br. 275—280. Ante Petrović: »Filip Grabovac«. Pete studije i portreti. Zagreb 1935.

STJEPAN JAKŠEVAC:

SAM

U zlatnom žitu sjedim sam. Tiše
Diše akacijin gaj. Večer me je
Bliedim plaštem zaogrnula. Čuj, zrikavci
Uskladiše glazbala i sutonu
sviraju. Prepelice nada mnom preletješe

Rosni prsti vjetra kosu diraju. Zašto se
sneveselih? Polje rodno toplim hljebom
Miriše. Livade za jagodama tuguju. Noć mi
Mračnom maramom domahuje. Tvoju ruku
Tražim. — Nema je. Tvoje ime dozivam
— Nema Te.

BRANKO KLARIĆ:

MORE NA MJESEČINI

Zrikavci zriču kroz toplu noć:
težko je ovdje, živjet se ne da.
Sa neba mjesec kroz suze gleda:
kad će to proć, o, kada će proć?

Htio bih druže, na more doć.
U čežnji netko uzdahe reda,
srdce se bolu pučine preda,
a srebrom cvate hrvatska noć.

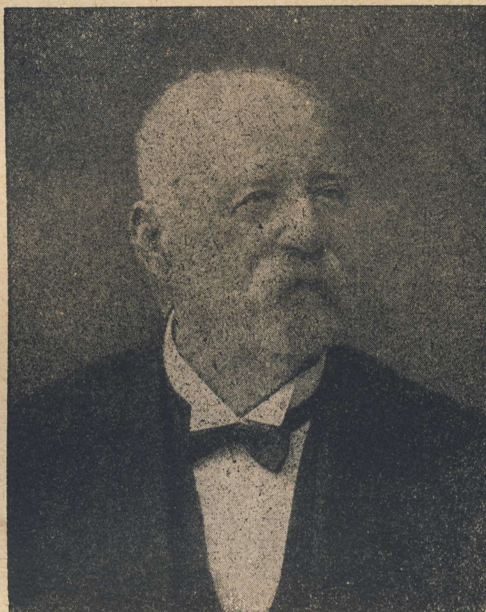

VLADIMIR UDATNY: STUDIJA

Prof. JOSIP JANJIĆ:

VJEKOSLAV KLAIĆ

PRIGODOM PETNAESTE GODINE NJEGOVE SMRTI

VJEKOSLAV KLAIĆ

Nakon državnog i družtvenog previranja novije svjetske poviesti, nakon težkog izkustva pojedinaca i družtvenih slojeva dolazi veći dio čovječanstva do uvjerenja, da je rad temelj reda i poredka, osnovica blagostanja kao i državne snage. Ljudi znanja i veće pronicavosti znali su to i prije i u svome životu to provodili, kako u korist svoju, tako i u korist ljudskoga družtva. I mi smo Hrvati uz našu borbenost i hrabrost, junačtvo i požrtvovnost, a to je sve bilo i te kako potrebno, iznieli u svojoj poviesti više učenjaka, više radinih ljudi, koji su bili uzor ne samo nama, nego i mnogim narodima. Među naše učenjake spadao je i naš dobri profesor Vjekoslav Klaić. — Bio je dobar povjestničar i geograf, ali je ujedno unapređivao i našu glasbu. Bio je jedan od glavnih funkcionera Hrvatskog glasbenog zavoda i uglasbio je nekoliko popularnih popjevaka. Najljepše su mu: »Misli moje« i »Svraćanje«. Napisao je više članaka iz poviesti hrvatske glasbe. — Kao historičar i geograf uza svjetsku poviest osobito se zanosi za našu hrvatsku poviest i zemljopis hrvatskih zemalja. — Od zemljopisnih i povjestnih zidnih karta najbolji mu je i jedini kod nas zemljovid za poviest: Zemljovid naseobina starih Rimljana i Grka u hrvatskim zemljama.

Najveće mu je povjestno djelo, koje nije dovršio: Poviest Hrvata — izdano u velikim svezcima. U ovome svome djelu ne bavi se toliko dubljim znanstvenim iztraživanjem, već iznosi dokazane i stalne događaje i prikazuje ih na taj način, da ulievaju u srdce svakoga Hrvata ljubav prema domovini Hrvatskoj i prema hrvat-

skim svetinjama. I uvez je tih knjiga razkošan sigurno zato, da i time privuče čitaoca-Hrvata na čitanje i učenje svoje divne hrvatske poviesti.

Vrlo su mu liepi razni životopisi, u kojima prikazuje vrline i mane naših velikana, te nas oduševljava samo za ono, što je liepo, dobro i uzvišeno. Najljepši su mu: »O Frankopanu« i »Pavlu Ritteru-Vitezoviću«. Uza sve ovo je napisao nekoliko manjih povjestnih i geografskih djela. — Kao sveučilištni profesor predavao je uglavnom svjetsku noviju poviest. Za učenje svjetske poviesti preporučivao nam je najviše francuzke historičare i znao je reći, da francuzki historičari kadkada više reknu u uvodu svoga djela, nego drugi u cielom djelu. Često je govorio, da ne može biti dobar historičar, tko ne zna francuzki. — Preporučivao je, da »Poviest naobrazbe« od Seignobos-a nosimo uza se, a »Suvremena poviest Europe« od istoga pisca prikazuje najtočniji razvitak društvenog poredka u Europi.

Bio je vrlo dobroćudan. Mi smo bili na njegovim predavanjima kao u jednoj velikoj obitelji. Zvali smo ga »tatekom« i »starim«. Obično je držao svoja predavanja od 12—1 sat, a onda smo ga nas nekolicina hrvatskih sveučilištaraca pratili sve do stana. Mi smo ga uzput uzimali izpod ruke, što mu je vrlo godilo, i stavljali razna pitanja politička i povjestna, a on nam je uviek spremno odgovarao, a kadkada umetnuo po koju šalu. — Na kolokvijima je više pitao o povjestnim spomenicima i o narodnom životu u pojedinim mjestima, odakle smo već bili, nego ono, o čemu je predavao. U naše vrieme tamo od 1900.—1918. g. nije bilo obljubljenijeg sveučilištnog profesora, — tim više, što je bio jedan od najiztaknutijih Hrvata tih godina. Svoje je hrvatstvo najviše pokazao radom, jer je u životu bio vrlo skroman i nigdje nije izticao svoju osobu!

Profesora Klaića ne ćemo mi, njegovi učenici, nikada zaboraviti, a da ga ne zaboravi ni naša draga mladež, iznio sam ovo par rieči o njegovom životu u nadi, da će naš novi naraštaj posegnuti za njegovim djelima, u kojima će naći puno ljubavi i topline za sve ono, što je hrvatsko.

Popis djela Vjekoslava Klaića:

»Kratak sveobći zemljopis«, Zagreb 1875.; »Kralj Dimitar Svinimir i njegovo doba«, Zagreb 1876.; »Bosna. Podatci o zemljopisu i poviesti Bosne i Hercegovine«, Zagreb 1878.; »Prirodni zemljopis Hrvatske«, Zagreb 1878.; »Opis zemalja u kojima obitavaju Hrvati«, Zagreb 1880.—1883. Sv. 1—3.; »Slavonija od X. do XIII. vijeka«, Zagreb 1882.; »Povijest Bosne do propasti kraljevstva«, Zagreb 1882.; »Hrvati i Hrvatska«, Zagreb 1890.; »Hrvatska pjesmarica«, Zbirka popjevaka, Zagreb 1893.; »Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća« (Rad knj. 130), Zagreb 1897.; »Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347«, Zagreb 1897.; »Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st. (izašlo 5. sv. do 1.608. god.), Zagreb 1899.; »Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I.« (1301.—1382.) (Rad knj. 142.), Zagreb 1900.; »Krčki knezovi Frankopani« (knj. I.), Zagreb 1901.; »Slike iz slavenske povijesti«, Zagreb 1903.; »Marturina. slavonska daća u srednjem vieku« (Rad knj. 157.) Zagreb 1904.; »Hrvatsko kraljevstvo u 15. stoljeću i prvoj četvrti 16. stoljeća« (Vjesnik hrv.arh. dr.) Zagreb 1905.; »O krunisanju ugarskih Arpadovića za kraljeve Dalmacije i Hrvatske« (Vjesnik hrv. arh. dr.), Zagreb 1905.; »Život i djela Pavla Rittera Vitezovića«, Zagreb 1914.; »Obrana Pavla Rittera Vitezovića od god. 1710.«, Zagreb 1915.; »Zagreb 1910.—1913.«, Zagreb 1918.; »Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere«, Zagreb 1919.; »Nova istraživanja o krsnom imenu« (»Hrvat«) Zagreb 1922.; »Knjižarstvo u Hrvata«, Zagreb 1922.; »Dva slovenska učenjaka o starijoj historiji Hrvata do 1102. godine« (Zbornik kralja Tomislava), Zagreb 1925.; »Narodni sabor i krunisanje kralja na Duvanjskom polju« (Zbornik M. H.), Zagreb 1925.; »Prilozi hrvatskoj historiji za narodnih vladara« (Nast. Vj., knj. 33), Zagreb 1925.; »Preteče« sveučilišta, Postanak i razvitak sveučilišta i Filozofski fakultet« (Spomenica Akad. senata) Zagreb 1925.; »Posljednji Zrinski i Frankopani«, Zagreb 1926.; »Crvena Hrvatska i Crvena Rusija« (Kolo M. H.), Zagreb1927.; »Crtice iz Hrvatske prošlosti«, Zagreb 1928.

ANTE OTOČANIN:

POSLJEDICE LIBERALIZMA KOD HRVATA

Liberalizam je imao veliki utjecaj na sviest shvatanja i stvaranja kako pojedinaca tako i cielih naroda. Individualizma je otac liberalizam. Ovaj oslobadja čovjeka kao jedinku svih obveza. Nieče družtvovnost i sve družtvovne dužnosti, rad, vlastničtvo, državu kao nešto što se ljudima nameće ne samo kao pravo nego i kao zadatak.

Individualizam, u svome prirodnom i nužnom razvoju kada do maksimuma razvija ovakovu nauku o slobodi i to neograničenoj slobodi čovjeka osobe, ne ličnosti zove se liberalizam. Ovaj je kao nauka razvio svoju ideju u tri pravca. Vjerskom, političkom i gospodarskom.

Vjerski je proglasio slobodu mišljenja, politički slobodu čovječje volje, a gospodarski slobodu gospodarstva. Ne veže ih osjećaj, narodnost ili pravo, nego hladna logika.

Ovakva ideja razvila se iz čovječje sebičnosti i čežnje da se ljudi kao posebnici otrgnu svih obveza prema vjeri, družtvu i narodu. Liberalizam je nastavak reformacije, naturalizma i humanizma. Još bolje je reći da je on njihov nuždni završetak. Kad ljudi baciše sa svojih pleća dužnosti ostade im jedini cilj slobodan razvoj i briga za vlastitim dobrom. Umjesto ljubavi zavladala je mržnja, umjesto žrtve težnja za izkorišćavanjem, umjesto osjećaja družtvovnosti krajna sebičnost.

Liberalizam je od politike tražio parlamentarnu »vladu« naroda, obće pravo glasovanja, te posve jednaka prava za svakoga. Za one koji znadu što hoće kao i za one koji to ne znaju. Ta sloboda se izražavala obično u varanju biednih, koji su služili samo kao sredstvo za pobjedu. Francuzka revolucija je za ovo jasni dokaz.

Na gospodarskom polju tražili su pobornici ove ideje slobodu reda, slobodan odnos radnika i poslodavca. Država se u njeg nema pravo miešati. Radnička družtva isto tako. Cehove, najdružtvovniju ustanovu srednjeg i početka novog vieka treba uništiti. Oni brane prava radnika i onemogućuju slobodu bogatih. Treba ukinuti porez i zakone protiv visokih kamata. Oni smetaju gospodi. Ovakovu slobodu je Gourney liepo definirao riečima »Laisse faire, laissez passer. Nek svaki radi kako hoće.

U ovakovoj znanosti jasno je da je sloboda ubrzo postala isto što i egocentričnost, samoljublje i pravo bogataša nad malim čovjekom.

Liberalni filozof i pristalica uobće zamjenio je Boga samim sobom. Ovakovi ljudi su doista u sebi ćutili povišeno dostojanstvo čovjeka, ali ono je baš radi toga kod drugih bilo umanjeno. Ostali ljudi smatrani su strojevima i robovima. Ugovori su bili slobodni. Ako je radnik nesposoban za posao mjesto mu je na ulici. Treba ga zamieniti novom silom.

Liberalizam je odbacio pojavu Boga i na priestolje za svakog posebnika doveo nadčovjeka. Onaj viši moralni princip u ime kojega se radilo dobro i izbjegavalo zlo odpao je. Treba služiti čovjeku. U moru bezkrajnih interesa svako može vući konop na svoju stranu. Pobiedit će najjači. Ljudima je svejedno jesu li dobri ili zli. Važno je da čine ono što im koristi.

U politici je ista pjesma. Mali mora služiti velikome. Slabiji jačemu. Narodi se onda nuždno diele na Heerren und Sclawen, na vladajuće i one kojima se vlada. Jedna država, proglasivši se božanstvom zahtjeva po istome pravu i svoje gospodstvo nad drugim državama.

Liberalizam je nadalje proglasio ništetnom ideju o naravi čovjeka. »Time mu je odriešio ruke. U ime svog nižeg djela koji je odlučujući, čovjek imade pravo na sve i to sve bez odgovornosti. Zaniekana je ljudska družtvovnost. Umjesto nje zavladala je sebičnost. Borci ove ideje ne priznaju nikakove družtvene dužnosti, ni vlastnika, ni radnika, ni organizacije. Obitelj je slobodna, natalitet posve proizvoljan, pobačaj dozvoljen. Umjesto da ih sakupi, liberalizam je ljude podielio interesima i osobnošću. Bogatstvo treba da zamieni nauk o razdiobi dobara.«

Iz ovakovog poredka, koji je u najrazličnijim oblicima našao odjeka osobito u zemljama zapadne Europe nuždno se razvio kapitalizam, nadmoć novca i bogatstva nad radom. Interes je zavladao čovjekom a Židovi, najveći pobornici ovakovih ideja nad narodima. U ime slobode ostale su radničke plaće male, a gospodski zahtjevi veliki, u ime slobode niži staleži umirahu u biedi, a gospoda su se prejela.

Ne samo otac. I žena i djeca morali su služiti, raditi u tvornicama s jedinim pravom odkaza i smrti od gladi. Prostitucija i tuberkuloza bile su imutak nižih čija su djeca bez odgoja i pojma o vjeri, Bogu, čovjeku i svojim pravima trebali za Židove nove revolucije i onda svršiti na gillotini.

Takav je bio liberalizam gdje se on slobodno razvijao. Njegova reakcija, jedno novo, zlo jest socializam. I on hoće slobode za sve, svuda pa i na gospodarskom polju. Da bi to postigao proglasio je ukidanje privatnog vlastničtva. Iz jedne krajnosti pali smo u drugu. Židovi su i opet vodili. Ideja socializma razvija se i postaje ono što danas nazivamo komunizmom. Izlazi s proglasom što ga je Bebel 1881 izrekao u parlamentu:

»Mi hoćemo na političkom polju republiku, na ekonomskom socializam, a na religioznom bezbožtvo.«

Liberalizam je u ime slobode zaboravio dužnosti, socializam je u ime družtvovnosti zaboravio ličnost, a komunizam je zgazio jedno i drugo. Eto, to je djelo liberalizma u svjetskoj poviesti.

Interes pojedinca trebao je biti onaj bezobzirni duh koji će sve pokretati. Materialne mogućnosti liberalizam je podigao do maksimuma, naravno, za one koji su bili posjednici materialnih dobara. Početak europskog XX .vieka to je posebno naglasio. Sviet je bio liberalistički. Willi Schla liepo zapaža: »Tko je u ovom XX. vieku ostao vjeran strogim zakonima razuma i vječnim zakonima morala — postao je samim tim rebelom protiv svoga vremena. Postao je samotnikom«.

»Liberalni je individualizam, po Šćetincu, u gospodarskom životu razbio organičnu instituciju družtvenog života, koja se očitovala u prijašnjem korporativnom sistemu, a moćni je kapitalizam u slobodnoj utakmici neodoljivom snagom velikoga kapitala uništio srednje staleže, podvrgao rad ljudskih ruku pod vlast kapitala zasužnjio čovjekovu ličnost i prouzrokovao još veće siromaštvo širokih narodnih slojeva, nego što je bilo prije. Kapitalistički je sustav stvorio novu formaciju družtva. Stvorio je dvie klase :jednu, koja drži sredstva proizvodnje ili kapital i drugu, koja nema nikakova drugoga dobra do rada svojih ruku. Izmedju tih dviju klasa, od kojih jedna predstavlja kapital a druga rad, razvila se borba, koja traje već čitav jedan viek«.

Iz spomenutoga je jasno da je liberalizam u nečemu pogriešio. Naše je mišljenje, da je to nastupilo i u pojmu slobode. Podpuna sloboda, bez obveza, vodi u bezvladje. To je liberalizam. Ideja slobode mora imati svoj sadržaj inače je opium za narod.

Ideja liberalizma nastojala je po svojim propoviednicima, nije to suvremena fraza ako kažemo, u većini slučajeva židovskim slugama, da uhvati što čvršći teme lj u svim narodima. Pokušala je da se nastani i na hrvatskom tielu.

Kad je 1895. g. hrvatska sveučilištna mladež na Jelačićevom trgu spalila tudjinsku zastavu mnogi mladi rodoljubi morali su nakon izdržanog zatvora, ostaviti Zagreb i otići na studij izvan domovine. Većina ih je otišlo u Prag, gdje je bila već na glasu afera čeških studenata organiziranih u »Omladini«.

Stari rodoljubi nepovjerenjem gledahu u taj odlazak svoje mladeži. Znali su kakvim je duhom zadojeno češko sveučilište u kome vladahu ideje »liberalnog Massarykovog Slavenstva«. Pesimistički su proricali da će se nadobudna mladež izgubiti. Imali su pravo.

Prije nego što se itko nadao osvane 1897. g. revija hrv. studenata u Pragu »Hrv' Misao«. Počeo je taj list udarati na vjeru, na narodne osjećaje i svetu borbu za slobodom. »Malo je manjkalo, kako piše jedan mjesečnik, da nije sva rodoljubna Hrvatska u nesviest pala, kad je čula i pročitala ciničku poruku svoje mladeži: Do vraga programi i hrvatsko državno pravo skupa sa svim magarećim kožama na svietu . . .«

Nerazpoloženje naroda na ovakav postupak nije se tajilo. Protestiralo se, opominjalo, savjetovalo, i molilo. Sve to nije pomagalo. »Na konçu još samo klimahu »stari« zabrinuto i tužno glavama«.

Ubrzo se pojavi i slični list »Novo doba« da uskoro obe revije prestanu izlaziti, jer su studenti završili študije i došli u domovinu. Izgledalo je, da će započeti rad naših prvih liberalaca prestati. Nažalost nije bilo tako, Uvukoše se u uljudbene ustanove i uredničtva listova pa počeše svojim radom onako sakriveni, zaplotnjački. To im je uviek bila taktika. U stranki prava osjetio se njihov razorni utjecaj. Počela je slabiti. Kad stade izlaziti »Hrvatstvo« počeše i tu plesti svoje prste.

Kad su dobili nešto pristalica, a svakoga dana obilazili su gradove i sela, osjetivši da ipak postoje, htjedoše se pokazati u pravoj boji. 29. prosinca 1904. iztupiše zajednički iz proslavljene učiteljeve Stranke Prava. Osnovali su samostalnu naprednjačku stranku. Njezin pokretač i odgovorni urednik pokrenutog tjednog a kasnije i dnevnog glasila »Pokret« bio je zle uspomene Većeslav Wilder. Tudjinska krv u njegovim žilama nije mirovala ni tada a ni kasnijih četrdeset godina.

Mogli bi nabrajati još ovakovih »dičnih« i poznatih nam imena. Pan Wilder nam je ipak najpoznatiji. Svi »naprednjački« po izbor junaci bili su mu slični.

Rieč sloboda odjekivala je njihovim ustima. Ne ona sloboda koju su Hrvati htjeli u dugom nizu stoljeća, sloboda koja će doći po žrtvama. Oni su se borili za slobodu, koja će im, pošto se sami otrovaše, pomoći da otruju i odnarode i ostala hrvatska srdca. Da su htjeli istinske slobode bili bi ostali u Stranki Prava i borili se za njezin program nezavisnosti, a ne bi u njoj ostavljali samo svoje delegate — doušnike koji su trebali biti kamen smutnje i spoticanja.

Da nije bilo liberalaca, premda njihova akcija kod Hrvata nije uspjela nego se razplinula, nikada ne bi doživjeli prvi prosinac tisuću devetsto osamnaeste. Oni pozvaše u ime »bratstva« vojsku ljudi preko Drine, da prve spomenike slobode po digne nad grobovima žrtava hrvatskog petog prosinca.

I »mladji« su radili. Za mlade naprednjake izlazilo je djačko glasilo »Hrvatski Djak«, a »furtimaški« dodjoše do »Hrvatskog naroda«. Izkoristivši prilike u Družtvu hrvatskih književnika počeše izdavati i »Savremenik«.

Integralno hrvatstvo napadahu bezobzirno. »Jedino napredna stranka može parirati pogubnoj frankovštini«.

Ideal organizacije bila im je franc. revolucija, i panslavizam, države slovenski internacionalizam — republika, a vjerski Jan Hus. Dakle ništa naše. Sve tudje.

Vjeru proglasiše kultom gluposti i počeše tako podrezivati granu najuzvišenijeg narodnog idealizma. Neka nam to osvietli samo jedna rečenica iz njihovog lista »Mlade Hrvatske (1902. g. 130). To je jedan opis: »Za tren zavlada tišina kao u crkvi, kada popovi dižu nad mastne tonzure parče žutog, bliedog tiesta, bliedog i žutog kao komadić mrtvačke kože«.

U Zagrebu su liberalci organizirali socialiste da teroriziraju sabor, u Osieku su radničtvo vodili u social-demokraciju. O njihovom odnosu prema socialistima, koji su se u Hrvatskoj organizirali pod utjecajem liberala, pisao je Pokret 1906. god.: »Medju nama nema razlike...« Oni se ne odriču ni masonerije. 21. IX. 1906. javilo je »Hrvatsko Pravo« da je zagrebačka loža slobodnih zidara kupila 40 dionica »Pokreta« glavnog glasila hrv. liberalaca. To nam danas najljepše osvietljuje njihov rad koji je bio u suglasju s programom podzemne framazonske internacionale.

Poviestne uzore nisu nalazili u svome narodu. Njihov velikan vodja i uzor bio je Masaryk. Sa zanosom su o njemu znali pisati i govoriti. »Pokret« 1906 izmedju ostalih iztiče neke njegove zasluge i stavlja ih pred oči Hrvatima: ... Kad mu je sluškinja rodila diete s nekim vojnikom uzeo je diete pod svoje. Vazda silno agilan, u svakom pogledu harmoničan čovjek. Čovjek duboka pogleda i zdrave skepse... Moderni Hus Chelćicky, Komensky... revolucionarci... počeo je raditi. U njemu je počivala bezprimjerna energija... bez pruderije i imenovanog smieška, bistro i mirno govori o prostituciji ujedno i mnogoženstvu, o maltuzijanizmu, o vjerskim konfliktima... Zato je posvema pojmljivo, da je u aferi sa židovom Hilsnerom (radi tobožnjeg ritualnog umorstva) odlučno ustao sam Masaryk i najodlučnije pobijao bajku o toj ritualnosti...«

Borili su se naši liberalci više nego itko za interese Srba i Židova. Napadaju katolicizam jer »braća Srbi nikad nam se neće ni približiti. A što će braća Židovi«) g. Zagorac. Hrvatstvo br. 8. 1912.).

Naglašivali su podpuni laicizam. Htjeli su da to bude i cilj Stranke prava, našto Dr. Cenkić u »Hrvatskoj« 1912. izjavljuje da »Laicizam nije baza pravaškom programu«.

Liberalizam ni u Hrvatskoj, kao ni u drugim zemljama nije donio nikakove koristi, pogotovo nije uskladio odnose izmedju ljudi. On ih je samo pogoršao. Našem narodu je naškodio. Hrvatska se već od prije bila opredielila prema Zapadu i nije joj bila potrebna jedna ovakova ideja da joj tu, jedinu moguću, uslugu učini. Liberalizam se borio protiv tradicija. Tu se sukobio s Hrvatstvom. Osobito je to bilo u pitanju vjere. Vjera je, kako liepo reče Šufflay sižući preko sloja krvnih veza u najdublju podsviest svakog pojedinca, bitni atribut narodne duše. U hrvatskom se slučaju, katolička vjera, ta »vjera za sve«, uslied zasebnog geopolitičkog položaja hrvatskoga naroda srasla se izvanredno čvrsto i narodnom dušom, poviest katoličke crkve s hrvatskom poviešću, tako, da je oboje nerazdruživo povezano i u narodnoj sviesti«.

Hrvatski liberalac iznosio je rieči, bez djela. Krše se u različitim strujama. Bili su to naprednjaci, slobodni mislioci, masarikovci, antiklerikalci i drugo. Tek jedna je sigurna kako liepo piše M. Magdić (Liberalizam i social. problem u Hrvatskoj): »Naši liberteni nisu razumjeli simboliku osamljenosti Starčevićevog groba u malom hrvatskom selu, oni nisu razumjeli puno toga. Tako reći sve ono što je bilo domaće, originalno, autohtono predstavljalo je za njih tursko groblje«.

Mogli bi još dugo nabrajati pogubnost liberalnog djelovanja u našoj prošlosti. Spomenimo na koncu samo onu najbolniju stvar. Liberalci su duhovni začetnici komunizma u Hrvatskoj. Kritika marksizma je osuda liberalističke znanosti. U poviesti oni zajedno nastupaju. »Liberalizam je značio, po M. Magdiću, rat svih protiv sviju. Plodovi toga rata doveli su do općeg kaosa«. Mi i previše dobro znademo tko taj kaos izkorišćuje pa razumiemo rieči našeg spomenutog družtvovnog radnika kad veli da je »naročita značajka suvremenog liberalizma u davanju koncesija ljevičarstvu.« U koliko se ne želi gubiti tlo pod nogama, mora se shvatiti činjenicu, da nije moguće dati kritiku marksizma, ako ona nije povezana i kritikom liberalizma«.

Duhovne začetnike zla koje je prošlo hrvatskom Bosnom i ostalim krajevima treba tražiti u onim suradnicima g. Wildera još iz doba organiziranja liberalizma u Hrvatskoj. Iz njihovog tabora slani su »delegati« i »hrvatski ministri« zadnjih nesretnih godina u Beograd. Oni su u ime Hrvata brali dnevnice i prodavali naša narodna prava. U ostalom to je posve i odgovaralo njihovoj znanosti, slobodi od svih obaveza: borbom jedino za vlastito dobro.

Liberalci su rušili temelje našeg narodnog svetišta, vjere, domovine, čovjeka, i obitelji. Za sve to oni nisu ništa drugo davali do otrovanih i odnarodjenih srdaca. U zdravom Hrvatskom narodu nisu uspjeli onako kako su željeli. Suprostavio im se narodni duh i veličina sviesti Hrvata. Naš narod je osjetio da su od njega htjeli načiniti tudjega slugu, borca za interese Beograda i Židova. Zato im trud i nije rodio odgovarajućim plodovima.

Ono što je već davno trebalo doći najzad je došlo. Došao je čas konačnog obračuna izmedju istine i laži, pokvarenosti i dužnosti. Izbio je rat. Revolucija za novu pravednu Europu u svome programu imade uklanjanje svega onog zla koje se svalilo na narodne duše. Jedno od djela koje će ona na korist sviju izvršiti je podpuna likvidacija s liberalizmom. Die Weltwoche piše: »Današnji rat predstavlja jedno od najznačajnijih razdoblja u državno družtvovnom razvoju svieta; Europe u prvom redu. On predstavlja sredstvima vojničke snage provadjani sukob dvaju provadjanih principa u svietu. Izmedju starog liberalističkog principa individualističkog gospodarstva i novog, nadirućeg diktatorijalnog principa gospodarstva, koje je vezano državom«.

Mnoge probudjene nacije su: liberalizmom već obračunale. To su učinile sve one države, koje su stupile u ponovno kolo boraca nove Europe.

Medju njima je i Nezavisna Držav Hrvatska. Obnovitelj njezine slobode Dr. A. Pavelić sa cielim narodom jest sigurno jamstvo da je liberalizmu u Hrvatskoj odzvonilo za sva vremena. Na njegovim ruševinama diže se država rada, reda i napredka, diže se slobodna domovina slobodnoga naroda. Liberalizam je vjekovni neprijatelj Hrvata. Za njega vriede sve uzvišene rieči našeg Poglavnika prigodom polaganja zavjeta vjernosti sveučilištaraca . . .

»Nećemo dopustiti da i dalje u našem narodu živi otrov ili korov, da i dalje zagušuje hrvatski narod i njegov život. Nećemo dopustiti da ikoga bude u Hrvatskoj Državi, tko bi radio protiv interesa Hrvatskog naroda« . . .

Izvori:

Dr. Aleš Ušeničnik: Principi sociologije. — Dr. Aleš Ušeničnik: Načela I., II., III. — Milivoj Magdić: Intelektualci prema marksizmu i liberalizmu. — Milivoj Magdić: Liberalizam i socialna problematika u Hrvatskoj. — Malušić - Alfieri: Hrvatska Straža 1904.—1919. god. — Poglavnik govori — izdanje G. U. S. — »Die Weltwoche« 12. travnja 1940. — Ščetinec: Obitelj i družtvo. — »Pokret«, list iz 1906. god. — »Luč« 1925. — jubilarni dvobroj. — Rerum novarum. — Quadregesimo anno. — Dr. Rudolf Hraščanec: Socialni katolicizam.

L I S T A K

UZ KNJIGU EDUARDA SPRANGERA: OBLICI ŽIVOTA

Duševni život čovjekov sa svim svojim pojavama bio je u središtu zanimanja kroz tisućljetno razviće filozofijskih znanosti uobće. Već prvi davni grčki mislioci, pa makar još pod utjecajem mitologijskih tumačenja, odredjuju mjesto ljudskoj duši. Pitagora ju gleda za kaznu utjeljovljenu, dok Anaksagora joj daje središnje mjesto u kozmosu. Dramatska borba izmedju sofista, koji odbijaju misaonu sposobnost duše, a priznaju samo empirijski način spoznavanja, i Sokrata, koji nalazi absolutno vriednih istina i po duši spoznatljivih bez senzitivnih doživljavanja, ostaje središnji problem filozofije do danas. Platonu je duša bezsmrtna slična Bogu, a obstojala je prije tjelesnoga svieta. Duša mu je misaono sposobna, a Platon misaono spoznanje drži jedinim pravim spoznanjem. Aristotel je takodjer iztaknuo, da je razumnost ono što resi dušu, ali gradju uzima iz izvanjskoga svieta. Kršćanski filozofi naglašuju nematerialnost ljudske duše. Ona je bezmertna, Bogu slična i substancialna. Ljudskom dušom se osobito pozabavio Augustin, a kasnije Toma Akvinski i Suarez.

U XVI. stoljeću nastadoše u psihologiji nova gledanja, kada Bacon i Hobbes izadjoše sa svojim materijalističkim mehanizmom duševnog života, a John Locke, koji se smatra otcem moderne psihologije, ogorčeno je negirao substancialnost ljudske duše, a spoznaju tumači čisto senzualistički. Njegovim putem su pošli Berkly i Hume. Jon Locke je osobiti protivnik bio u svom stoljeću Descartesa, koji je dušu gledao kao misaonu substanciju (res cogitans). Dalje od Descartes-a je pošao Spinoza s jednom i vječnom božjom substancijom, koja upravlja svim fizičkim i psiholožkim zbivanjima. Do XIX. stoljeća psihologija, kao nauka o pojavama duševnog života, bavila se skoro više pitanjima čiste filozofske prirode, jer pitanje o substancialnosti duše, pitanje spoznajnih faktora, njezin odnos prema Bogu, prelazi u područje čiste špekulacije i metafizike. Naročito se psihologija izgubila u čistoj špekulaciji kod Fichtea, Schellinga i Hegela. Medjutim, na prielazu XVIII. u XIX. stoljeće nastaje za psihologiju čisto novo doba. Psihologijska pitanja se počinju sve podrobnije pretresati i analizirati duševne manifestacije. Traže se osnovne duševne tvorevine, kojima bi se nauka poslužila kao ključen rjeešnja važnih psiholožkih pitanja. Tako Herbart uzima predočbe kao osobite duševne sastavine, koje se medjusobno svrstavaju po mehaničkim zakonima, pa duševni život Herbart hoće i matematički formulirati. Za njim se kasnije povodi nekoliko psihologa. Na drugoj strani razvija se psihologija u Engleskoj pod utjecajem Lockea i Homea, koje nastavljaju James Mille, Stewarte, Hamilton i Aleksandar Baine. Svi oni nastoje jedinstvo duševnog života dokučiti, premda je mnogostruko složen iz osnovnih jedinica, koje su u ovom slučaju osjećaj ili senzacije. Osjeti daju više duševne tvorevine na osnovu asociacija. U drugoj polovici XIX. stoljeća daje Wilhelm Wundt silnoga zamaha eksperimentu u psihologiji pomoću kojega se stalo proučavati razna područja duševnoga života. On je otvorio vrata jednoj cieloj plejadi psihologa, koji su u laboratorijima proučavali ne samo osjetna doživljavanja čovjekova, već različite duševne pojave pojedinca (umor, inteligencija, pažnja), kao što su razčinjali dušu družtva, naroda objektiviranu u kulturi, umjetnosti i religiji. Doduše eksperimentalna psihologija otišla je u svojem iztraživanju na područja koja spadaju čak u čistu fiziologiju, i tako se udaljila od svog predmeta sviestnog duševnog života. I svi napori na ovome području na kom se je eksperimentalna psihologija zadržavala nisu mogli dati cjelovitu sliku duše, isto tako bi bilo vrlo nepravedno poreći vriednost rezultata, koje je postigla eksperimentalna psihologija i neprocjenljivih podataka, koje je pružila medicini, pedagogiji, a što je najvažnije samom životu. Da bi se što bolje i cjelovitije zahvatio duševni život, nastala su velika nastojanja u modernoj psihologiji, te su se tražili putevi, kako bi se dobila cjelovita slika duševnoga zbivanja. Pa kao reakcija na senzualizam o kojem smo govorili javlja Külpe Ach i Büchler, Marbe i Messer, koji dokazuju, da se sviest i misao ne mogu svesti na čiste senzacije.

Protiv senzalističko-asociativne psihologije, kao protiv fiziologijske i eksperimentalne, ustaju zastupnici oblikovne i strukturne psihologije. Medju njima su Ehrenfels, Meinong Vitasek, Kreibig, Lipps i t. d. Oni ne gledaju posebne i izolirane osjetne elemente iz kojih se navodno sakupljaju duševno oblikovne sviestne datosti, već je po njima sviestna datost oblikovana posebnim zakonima uvjetovane cjeline. Drugi kao Henning i Spranger naglašuju, da psihologiji nije glavni zadatak razstavljati duševnu cjelinu na sastavine, već treba kompleksno zahvatiti duševna zbivanja. Ovakovo gledanje na psihologijske probleme nastalo je kao reakcija na rad empirijske, prirodoznanstvene i fiziologijske psihologije, koja kao da je zapravo bila izgubila iz vida duševnu cjelovitost, te je promatrala pomoću egzaktnih i eksperimentalnih sredstava u zajednici s fiziologijom pojedine pojave i tako mrvila duševni život u elementarne jedinice. Stvarno se je bilo otišlo daleko, kad se ovo mehanističko tumačenje i kauzalno opravdanje svih psihičkih pojava i fizioloških zbivanja uzelo jednim pravim i znanstvenim putem, jer eksperimenat,, aritmetika, fizika i kemija ne mogu da protumače ljudsku sviest, jastvo i misaonost. Eksperimenat i prirodoznanstvena psihologija mogla je razviti svoj rad samo na

području osjetnoga života i tamo je izniela. Svakoj duševnoj pojavi tražila je uzrok u fiziološkim promjenama služeći se pri tome svim metodama prirodnih znanosti. Uz taj zamašan i žustar rad modernih psihologa, premda na tako uzkom području duševnosti, ostala je cjelovita slika duše ipak vrlo slabo osvjetljena, iako je cjelokupna manifestacija čovjeka u svojoj historiji ipak jasno ostavljala dvostruke tragove »materialno stvaranje u prostoru i duhovno stvaranje u vremenu«. Čovjek je biće, koje jedino od svih drugih bića živi pored fizičkoga i duhovnim životom. Pita se za svoju svrhu, traži opravdanje svojega bivstva i smisao svietu i životu. Čovjek život vrednuje, te kad ovo uočimo onda tek vidimo, kako je prirodoznanstvena psihologija ipak zahvatila samo još uzko područje ljudskoga duševnoga života. Čovjekovi čini nisu samo instinktivne prirode, već su oni intencionalno upravljeni na vječne vrjednote i time se čovjek iztrgava iz čisto biološkog i prirodnoga i postaje sunosilac duhovnih vrjednota. Eduard Spranger je u svojoj knjizi »Oblici života« pokazao nove puteve, kojima se mora poći do zahvata cjelokupne ljudske ličnosti, a da bi je se moglo razumjeti. Dok je prirodna znanstvena psihologija razčlanjivala duševni život, i izgubila se na proučavanju osjetnih reakcija čovjeka. Spranger nastoji raztumačiti dinamiku duhovnoga života, a to se može, ako ga se promatra u odnosu prema kulturnim vrjednotama na koje je ljudski duh tendiran. Zato naglašava Spranger, da psihologija mora zaći u duhovni sviet religioznih umjetničkih znanstvenih, političkih, gospodarskih, socialnih i etičkih vrjednota, o kojima razpravljaju duhovne znanosti i uz koje treba da se veže i psihologija, a Spranger je naziva i strukturna psihologija. Kaže, da je raznoličnost smislenih i vriednostnih doživljaja povezana u jedinstvu individualne sviesti, a taj jedinstven lik naziva psihologija strukture. Spranger je analizirao vriednostna životna područja po kojima se je objektivirao ljudski duh i ustanovio je šest osnovnih duševnih tipova, prema kojima se ljudska duševnost pojavljuje prema šest mogućnosti vriednostnih poredjaja. Tako Spranger gleda ekonomskog čovjeka kod kojeg je najveća vrjednota interes, socialnog čovjeka, kojemu je najveća vrjednota ljubav prema bližnjemu, teoretskog čovjeka, kojemu je najveća vrjednota istina, estetskog čovjeka, kod kojega je najveća vrednota ljepota, političkog čovjeka koji teži vrjednota ljepota, političkog čovjeka, koji se pita za smisao života i svieta i traži životnu cjelovitost i smislenost. Svaki čovjek prema svojim vriednostnim težnjama predstavlja po sebni individuum i ako niesu, kako naglašava Spranger, u životu strogo ljudi podieljeni prema ovim gledanjima. Čovjek vrednuje sva vrjednostna dobra i teži k njima, ali ipak kod svakog je uviek dominantna jedna vrjednota. Na ovaj način je Spranger u drugom desetljeću dvadesetoga vieka svojim tipoložkim kategorijama dao osnov novijem gledanju psihologije na čovjekovu duševnu fizionomiju. On je uočio, kako kaže u uvodu knjige dr. Filipović, da je duševnost ljudska struktuirana prema objektivnom duševnom svietu i da se samo pomoću vriednostnih kategorija može razumjeti čovjeka.

Grgo Pejnović

»RIME« KRUNA QUIENA

Dvie su bitne komponente, koje su znatno utjecale na Quienovu duševnu fiziognomiju, a time ujedno i na lirsku. U prvom redu djetinjstvo provedeno u Trogiru na sunčanim obalama našeg Jadrana, na domaku mora, pod sivim brdinama okruženim visokim sivim zidinama, koje nujno pričaju o prošlome i niemo stoje kao živo upozorenje na prolaznost i u čijim se tamnim sjenama jasno osjeća prisustvo starih stvari i uspomena, i njihov pritajeni život. A u drugome opet boravak i studij u Italiji, zemlji književne tradicije, gdje se u bujnosti umjetničkog previranja nove ideje bore za afirmaciju i obstojnost.

Sve se to jako osjeća u njegovim pjesmama. Prva u odabiranju motiva za pjesmu, a druga u njenoj obradbi. Već sami naslovi potvrđuju prvu: Interieur, Natura morta, Fontana, Jesen, Žena iz knjige, Staro pokućtvo, Naše starice, Notturno, Jugo, Klavir, Ogledalo bez cvieća i Labudovi.

Quien je jedna senzibilna lirska duša, koja jako osjeća sumornost tiha, jednostavna života u ostavljenosti bogata bolom i osjećajem bezdane samoće, života čijem sumornom pejzažu daju okvir stare stvari i bolnoslatke uspomene i gdje se jasno osjeća kako

»Gine jedna prošlost, san o prvom balu
u zlatnom uvojku niz ramena gola;
ljubav, što je davno već srce probola
sa prizvukom tužnim u svakom vokalu.«

(Interieur, str. 5)

I upravo zato on voli motive sumornosti i umora i priklanja im se, jer oni najbolje odgovaraju njegovom duševnom mentalitetu, koji je opet odraz mentaliteta rodnoga kraja. A ta sumornost i umor osjećaju se i u težini njegova stiha, koji pomalo podsjeća na Alfirevića (Naše starice, Pjesnici). Ali dok kod Alfirevića težina stiha odgovara u prvom redu dubini misaonosti, kod Quiena ona odgovara motivima: tami soba kroz koje tiho lepršaju čeznutljivi zvuci starog klavira sviranog od starih, zaboravljenih djevojaka, koje na njemu odsviravaju svoju jalovu mladost; ili zlatnim sutonima u kojima se sjaje vidici jesenjih zrelosti. Pridjenemo li ovome još i stare stvari »koje se tiho raspadaju«, osute prašinom i težku tišinu koja je nad prašinom polegla olovno, starice u zakutku, koje se čine kao »dio interieura«, komadi starog namještaja po kojim je pala prašina«, onda smo ujedno označili i glavne rekvizite Quienove lirike. A sve je to dio jednog života, sumornog i monotonog, koji pjesnika boli, pa žudi jedan drugi, zanimljiviji, idealniji. (Idealni život, str. 32.).

Ali realni život oko njega nameće mu u svojoj bezkrajnoj monotoniji intenzivni osjećaj prolaznosti (Symposion, str. 26; grčki naslov suvišan kraj liepe hrvatske rieči ,kao i naslovi mnogi drugih pjesama, koji postaju pomalo i smiešni!), pa čak i

»Djevojčica čista, koja je prošla
pod prozorom mojim, imala je knjigu
u bieloj ruci. Činilo se: idu
bjeline i čipke iz vremena prošla.«

(Djevojčica, str. 34.)

A sve to nameće pjesniku misao o smrti, koja se čvrsto ukorienila u njemu, pa se javlja u nekoliko pjesama u raznim variantama. Krug pjesnikovih svakodnevnih vidika uzak je i jednoličan, pa mu je nametnuo škrtost motiva, koji su uglavnom u osnovi slični, te pjesme postaju monotone i gube na svježini osjećaja i prodornosti. Od motiva ne bira bitno, obrađuje ga površinski, pa mu motiv često izpada prebojena slika radi množtva suvišnih rieči, koje su opet nagomiane, da se dokrajči sonet. Jer sve su pjesme uglavnom napisane u sonetnom obliku, književnoj formi ,koja je danas gotovo sasvim napuštena. I upravo zbog soneta nagomilao je množtvo otrcanih i banalnih rima, a stihove mjestimično doveo do burleske, kao:

»Sad opet sam kao duša,
kao diete,
štono prvu tipku sluša.

Čujem klavir, kao liru,
u ovome sladkom miru
ure pete.«

ili:

»Vidim svieće, kajde,
profil u ovalu,
ali nema hvajde:
Smrt je u zrcalu.«

ili opet:

»Ti, što u noć pališ baklju,
kriješ dražesti fatalne,
koje me, dok stupam, škaklju.«

ili:

»Stupam. Sve do prvog stabla
tvoji pogledi famozni
pljušte na me ko iz kabla.«

ili:

»Zima me boli u desnom oku
— — — — — — — — — — —
Nevinost prolazi u sjaju
od najponosnije vrste.«

Pjesme koje nisu napisane u sonetnom obliku najuspjelije su mu kao: Djevojčica, Notturno, Jugo, Bez naslova, Lice i Želje. One svjedoče o talentu svog autora i opravdavaju nadu, da bi se Quien vremenom mogao razviti u pjesnika od kojeg bi se moglo nešto očekivati.

Dražen Panjkota

LIRIKA DRAGUTINA KOLAKA

(Uz knjigu, Dragutin Kolak: Mistika cvieća)*

U kaotično problematično doba naših sumornih dana blistavih kaciga i književno provincijske sitnorevijaške lirike preživjelih distalenata i lirskih domorodaca, sva previranja u našoj novijoj lirici obilježena su bitnom karakteristikom u težnji, da se uzdignu iznad današnjeg »besmisla života« (Alfirević) uokvirenog sivim, monotonim pejzažom, kojemu su »sumor« i »umor« vrhovne i jedine rime. Rođena u mutno doba, koje se tek oporavljalo od rata, proživljavala je svoj prvi razvoj u još mutnije i još teže doba u kojem se pripravljalo za novi rat, da najbujnija faza njene evolucije pane u najnovijem i najkrvavijem svjetskom sukobu. Ali uzprkos mutnom dobu u kojem je nastala i u kom se razvijala, ona je ipak uspjela doseći evropsku razinu, a da kaotičnost vremena ne ostavi na njoj jačeg pečata. Tek u novije doba počinje jače osjećati sputanost vremena, dok jači odraz njegove tamne strane nalazimo u našim najnovijim lirskim pojavama, koje su daleko od definicije i o kojima se ne može još konkretnije govoriti, jer su tek u početnom stadiju svog razvoja. Težko je zauzeti prema njima bar relativnu nepristranost, jer i sami proživljavamo mutnu i težku, atmosferu u kojoj su te pojave niknule, suosjećamo s bolima, koje su odražene u njima, shvaćamo tugu i sumornost, kojom su obojeni.

U takovom stanju naše najnovije lirike usred problematične današnjice, kad i lirika dobiva pomalo problematičnu boju, Kolak donosi svježu i vedru poeziju cvietnih livada i razpojasane, nesputane slobode. Snažan individualitet sa svojom već izgrađenom filozofijom na sviet i zbivanja oko sebe, Kolak je uspio lirski zahvatiti sve manifestacije svog vedrog duha i skladno ih uokviriti u same dvadesetičetiri subtilne, senzibilne pjesme, koje jasno prikazuju njegovu književnu fizionomiju.

U kaosu vremena Kolak jednako osjeća tragiku individuuma (»Majko umri.« iz »Svečanog cvieća« i »Ljudi« iz »Šarenog cvieća«). Lična definicija »spoznanja dobra i zla« omogućuje mu da jasno luči pozitivno od negativnog, i da dubinski razsvietli i osvietli ono, što na oko izgleda negativno, a što je u biti ipak pozitivno (»Dobro cvieće«). Tu se jasno naziru osnovni temelji njegove životne filozofije, iz koje on crpi svoje motive za inspiraciju, a koji nisu ni malo skučeni i ograničeni strogim filozofskim okvirom, kako bi se na prvi pogled činilo. Ali svoje glavne motive on nalazi u prirodi s kojom je nedjeljivo povezan. Na te motive on je stvorio svoje najbolje pjesme, koje se svojom subtilnošću i lepršavom lakoćom odvajaju od prvih.

Tragedija srdca i tragedija uma, u mutnom vremenu, osjeća se i u njegovim stihovima. U »jezivoj večeri« težke samoće osjeća u ostavljenosti prividan gubitak individualiteta pred poplavom razpojasana kolektiva:

»Jezivo veče...
psi laju....
Buljina s krikom uteče
— Svi osim mene nešto znaju!

Zelenim zadahom
zemlja im je odkrila tajnu
U večer ovu sablastno sjajnu
sliepi miševi lete sa strahom...

(»Jeziva večer« iz »Mistike cvieća«)

Gledamo li snažnu pjesmu »Majko umri...« (»Otrovni cvietovi«) iz perspektive našeg vremena i njegovih pojava, onda i tu nailazimo na tragediju srdca i uma, na sve majke, koje plaču za nekim dalekim, bezimenim, a time ujedno nad sobom oplakuju sebe. A to se može reći i za pjesmu »Ljudi«, kao i za neke druge, u kojima kroz osjećaje i boli individuuma Kolak donosi osjećaje i boli ciele naše generacije.

Mali ciklus »Cvieće« posebno je poglavlje knjige, iako s još nekim pjesmama spada u zajednički ciklus »Pjesni razlike«. Tu je podpuno progovorio pravi subtilni, senzibilni Kolak. Izvan-

redno uspjele personifikacije »Breza« i »Čoban« mogu stati i uz ponajbolje pjesme »majstora slika« Vlaisavljevića, a »Vezilja« i »Pelud« s najboljim pjesmama subtilnih liričara Matijaševića i Devčića. Uz izvanredno uspjelu ritmiku, koja svojom svježinom i lakoćom podsjeća na narodnu, treba posebno iztaknuti i Kolakov bogat rječnik, koji je tek mjestimično okrnjen. On posjeduje jako razvijen osjećaj za estetski zvuk rieči i uspio je »osloboditi zvukove iz elementa i privesti ih u sklad i harmoničnost« (Blok), te nam pružiti pjesme riedkih užitaka i trajne vriednosti.

Dražen Panjkota.

---

*) Knjiga se naručuje: Banja Luka, Biskupa Benlića 3.

DR. IVAN SKREBLIN: IDEALI I KRIZE SREDNJOŠKOLSKE MLADEŽI

Vrlo zanimljiva knjiga za svakoga tko misli na budućnost svoga naroda. A sve one, koji se bave odgojem vjerojatno će pobuditi na razmišljanje o onoj dinamičnoj mladenačkoj duši, koja nije, kako rekoše »čovjek u malom«, već posebni samostalni život svojstven samo mladosti. Ako je istina, da je budućnost naroda u rukama njegovih najmladjih, onda ova knjiga nema samo pedagožku vriednost, koja bi dobro došla samo odgojiteljima, već ima obće narodno značenje, pošto je izpunjena problematikom, gdje se radi o sudbini jednoga naroda. Nije ista stvar, ako budućnost naroda ostavljamo u posjedu duševno i duhovno zakržljale i moralno zatrovane mladeži, ili u baštini zdravih, vriednih i čestitih snova, kojima narodna duša, narodni ponos, kulturne i moralne vrjednote, tradicija, poviest i viera nisu preživjele vrjednote, već osnovi bez kojih naš hrvatski narod ostaje bez svojega jastva.

Dr. Ivan Škreblin proveo je anketu među 962 zagrebačka višeškolca i višeškolke, a svih višeškolaca u Zagrebu bilo je tada 3546 što izlazi da je postotak anketiranih đaka iznosio 28.24%. Malen je to postotak i za same zagrebačke đake, a kamo li za svu srednjoškolsku mladež Hrvatske, a da bi smo mogli dobiti jasnu duševnu fizionomiju naeš mladeži. Ali hvala Bogu, da se je odpočelo radom na ovome području. Osobito je to važno danas, kad naša mladost žive u ova težka i krvava sukobljavanja i velika ideoložka previranja. Dr. Škreblin je proveo anketu pomoću izpitnih araka ili testova, u kojima je postavljeno trinaest pitanja, na koje su učenici morali odgovoriti. Pitanja su bila:

1. Koliko mi je godina?
2. Što želim postići u životu?
3. Kako sam zadovoljan sa školom?
4. Moj najmiliji predmet u školi? Zašto?
5. Što me u školi najmanje interesira? Zašto?
6. Moj duševni odnos prema roditeljima i braći?
7. Moja najmilija knjiga? Zašto?
8. Moj najmiliji šport? Zašto?
9. Moja najmilija zabava? Zašto?
10. Moj najmiliji ples? Zašto?
11. Kamo idemo radije: u slikokaz ili u kazalište? Zašto
12. Zašto dosta ljudi oskudno žive?
13. Zašto se moda neprestano mienja?

Prilikom ove ankete dobili su srednjoškolci zgode da izpovjede svoje misli, težnje, planove, sudove i tako je izpitivaču uzpjelo dobiti zlata vriedan material za prosudjivanje duševne fizionomije naše mladeži. Odgovori su odraz suvremenog životnog previranja u nacionalnom, političkom, socialnom i moralnom pogledu. Važno je za sve odgovorne činbenike, kao i za svakog iskrenog rodoljuba, kako se odnosi mladež jednoga naroda prema tim vrjednotama, jer sudbinom naroda uviek odlučuje njegova inteligencija. Naša nam poviest o tome daje najbolje dokaze. Naše natezanje izmedju Beča, Pešte i Beograda činila je inteligencija, koja je bila antihrvatski odgojena. Dok su zdravi inteligenti branili narodnu čast, pravo i ponos. Jedan liep postotak hrvatske mladeži izjasnio se je pri ovome izpitivanju, najvećom srećom u svojem životu doživjeti državu hrvatsku u kojoj će biti zajamčena narodna sloboda i narodna suverenost. Jedan piše »Želim postići »Slobodnu hrvatsku državu, za koju sam spreman sve dati pa i život.« (M. II. 30.)

Živemo u vieku, kada je u pitanju čovjek i čovječtvo, kada se vrjednote života, za koje su živjele tolike generacije zapadnoevropske uljudbe, bacaju pod noge. Sve duhovno, vječno i substancialno došlo je u pitanje. Materialnost i mehanizacija života uz kobni čovječii ego, zahvatila je maha i izazvala sudbonosne kataklizme. Težko je predvidjeti da li će čovječanstvo iz svojih zabluda i njihovih posljedica povući pouku i vratiti se izvorima čovječtva. Na pitanje »Što želim postići u životu? Za svrhunaravne ciljeve odlučuje se 22 mužkarca i 24 djevojke. Dakle prilično mali broj. Za intelektualni rad izjašnjava se 890 mužkaraca (529.) i 230 ženskih (40.24%). Želja za intelektualnim radom znači želja za istinom i stvaranjem i ostvarivanjem vrjednota, i to jedino tješi.

Ima takodjer liepi broj i onih, kod kojih progovara altruizam — ljubav za bližnjega. Osim ovih pitanja prema kojima su učenici morali izjasniti svoj životni stav, odnosno prema osnovnim pitanjima svieta i života, morali su u odgovorima dati i svoje gledište na suvremenu školu, na naučne predmete u školi, prema športu, knjizi, plesu, zabavi, slikokazu, kazalištu i obitelji. Ako pogledamo tabele priložene u studiji istoga autora »dušobrižnik i srednjoškolska mladež« (Bogoslovska smotra br. 3. 1942.), onda vidimo u postotcima, kako se naša mladež opredjeluje u nacionalnom, socialnom i vjerskom pogledu. Ima jedna zanimljiva činjenica, da svi iznašaju težku obtužbu na ljudsko družtvo, u kojemu se osjećaju jaki utjecaji liberalizma i kapitalizma. Ovo stanje osuđuju kako komunisti, koji su zadojeni doktrinom Marxa i Lenjina, tako i nacionalisti koji na to još traže, rjeešnje nacionalnih pitanja. Ovi rtaže, da se vlast dade aajsposobnijima, da se onemogući korupcija, da se prognaju stranci i provedu socialne reforme. — Nekoji od učenika težko obtužuju svoje profesore, kao agitatore bezbožtva i rušitelja vjerskih načela — što sve skupa povlači i moralnu katastrofu.

Prema tabelama u Bogoslovskoj Smotri izlazi, da komunistički orientiranih, testovima iz pitanih srednjoškoalca, ima 13.6%, srednjoškolka

0.52%. Nacionalistički orientiranih 26.37% i srednjoškolka 31.16%. — Ima odgovora, na bilo koje pitanje svejedno je, koji svakog zdravog moralnog i razumnog čovjeka moraju zabrinuti, iako to odgovara mladost, kojoj se mogu pripisati ili predpostaviti proživljavanje velikih duhovnih kriza.

»Najviše volim majku. Ona je patnica, toliko se za mene u životu žrtvovala; pobožna je a ipak je gospodin Bog kao kakav kapral kažnjava. Ona vjeruje u Boga. Ja ga mrzim. Treba slomiti to svinjsko božanstvo« (M VI. 468). Tako je porazna konstatacija o suvremenom obiteljskom životu čestoput susretana u gradovima. »Danas bi mnogo ljudi trebalo da tu knjigu pročita (Olga i Lina), jer je život kod današnjih brakova porazan, jer svako živе na svojoj strani i nema prave ljubavi medju ženom i mužem, dok se djeca prepuštaju dadiljama i za njih se majka ne brine nego tjera hohštapleraj. Samo što je to nastalo prije dvie godine. Majka se stalno svadja s otcem, da joj neda novaca (a dao bi joj sve) i mrzi ga. A sve je krivo družtvo modernih gospodja.« Ovakvim konstatacijama ne treba komentara.

Prema svemu što su učenici rekli o obitelji, o družtvenom poredku, o zabavi, športu, slikokazu i kazalištu, plesu, lektiri, dolazimo do zaključka, da škola, kao uzgojna ustanova, susreće mnoge faktore, koji porazno djeluju na mladenačku psihu. A da ne govorimo o školi, koja i u sebi nosi otrovne i gnojne čireve — (profesori propagatori komunizma, a time i slobodne ljubevi, bezvjerstva — rušenje poimanja o vrjednotama života itd., zatim prevelik rastoj škole i života, traženje više forme, nego sadržaja, kvantiteta, nego kvaliteta itd. Što je najvažnije ne vodi se računa o dječjoj, mladenačkoj i mladičkoj duši koja je razvojna i dinamična, i traži da se je razumije. A nad svime stoji narodna budućnost — spas ili propast, sreća ili nesreća naroda, naroda, koji će zvati na račune sve one faktore, koji su pozvani da stvaraju ljude — značajeve, čiji smisao je živjeti za istinu i druge vječno vriedne, vrjednote i načela — uzvišena plemenita, liepa i dobra — po čemu se je čovjek uviek uzdizao iznad biološkog, instinktivnog i animalnog, i jedino po tome dostojno nosio ime čovjek.

g. p.

N O V E K N J I G E

BRANKO KLARIĆ: »SREBRNI KOVČEG« To je zbirka od 34 pjesme u prozi. Zbirka je izašla u nakladi ustanove »Nadasve«. Tiskana je u tiskari Milana Šufflaya, Zagreb 1943 — Strana 80 — Mali džepni format. — Ciena 50 Kuna.

MIRKO CEROVAC: »SLIKOPIS«. Prva knjiga na hrvatskom jeziku o razvoju slikopisa. Izdao Hrvatski Državni slikopisni zavod » Hrvatski Slikopis«, Zagreb 1943. Strana 128. Velika osmina. U knjizi se nalazi i veći broj slika i ilustracija. Ciena 65 Kuna.

ŽIVKO JAKIĆ: »POVIEST HRVATSKOGA NARODA II. DIO. To je kratki pregled hrvatske u okviru svjetske poviesti za četvrti razred srednjih škola. Knjizi je dodana i hrvatska čitanka s odlomcima iz Klaićeve i Smičiklasove Poviesti Hrvata, kao i članci Šabanovića, Szabe i R. Horvata. izdao Nakladni Odjel Hrvatske Državne Tiskare. Zagreb 1943. Strana 160. — Velika osmina. Ciena 55 Kuna.

DR. ANTUN IGREC: »PROBLEMI GNOSEOLOGICUM IN PHILOSOPHIA NATURALI ROGERI JOS. BOSCOVICH. To je jedan dio doktorske dizertacije Antuna Igreca na sveučilištu»Gregoriana« u Rimu. Tiskano na latinskom jeziku. Tisak Državne Tiskare, Zagreb 1943. Strana 48. Velika osmina. Ciena 35 Kuna.

ANTE CILIGA: »DESET GODINA U S. S. S. R.« To je knjiga doživljaja iz boljševičke Rusije hrvatskog intelektualca Dr. Ante Cilige. Knjigu je izdao Glavni Savez staliških i ostalih postrojbi. Tisak Zagrebačke priradne tiskare, Zagreb 1943. Strana 72. Osminski format.

ISMET TABAKOVIĆ: »OPALO LIŠĆE«. Zbirka pjesama. Vlastita naklada. Tisak tiskare »Bosanska pošta«, Sarajevo 1943. Strana 40. Osminski format.

DRAGAN BUBLIĆ: »OGLED O ŽIVOTU I SMRTI STJEPANA RADIĆA«. Druga knjiga knjižnice »Naši vidici«. Urednik S. M. Štedimlija. Naklada knjižare »Preporod«, Zagreb 1943. Strana 112. Osminski format.

ANTE STARČEVIĆ: »IZABRANI SPISI«. Uredio dr. Blaž Jurišić. Izdao Hrvatski Izdavalački i Bibliografski Zavod. Knjiga sadrži najvažnije Starčevićeve govore, predstavke, članke, razprave, satire, pisma, iskrice, programe, oporuku. Zagreb 1943. Strana 546. Osminski format. Ciena Kuna 500.

MIJA VRKLJAN: »GRAD POD SUNCEM«. Dječja priča sa sadržajem iz hrvatske poviesti o Pavlu Bribirskome, banu Hrvatske i gospodaru Bosne. Izdalo Pročelništvo za duhovni odgoj ustaške mladeži, kao druga knjiga knjižnice »Hrvatska u pričama«. Strana 34. Zagreb 1943. Opremio Vladimir Udatnij.

N. PAVIČIĆ: »KROZ GOSPINU HRVATSKU«: U knjizi je prikazan poviestni razvoj velikih Marijinih svetišta u Hrvatskoj. Izdalo Salezijansko suradničtvo u Zagrebu. Tisak tiskare »Merkantile«,Zagreb 1943. Strana 290.

I. MAJCEN: »SIROTICA« I M. STJEPANOV: »IVIČIN BIEG«. »Sirotica« je priča u 5 slika, a »Ivičin bieg« dječja igra u 4 čina. Naklada knjižnice Ustaške Mladeži. Svezak 4. Izdala Promičba Ustaške mladeži.

MARTIN ROBOTIĆ: »METODIKA RAČUNSKE I MJERSTVENE NASTAVE«. Knjiga je namienjena pučkim i produžnim i nižim srednjim školama. Izdao Hrvatski pedagožki književni zbor u Zagrebu. Knjižnica za učitelje. Tisak »Priradne tiskare«, Zagreb 1943. Osminski format. Strana 60. Ciena 55 Kuna.

PROF. PRANJO LUČIĆ: »CRKVENA PJESMARICA«. Knjiga je namienjena srednjim i učiteljskim školama. Tisak i naklada knjižare Stj. Kugli. Zagreb 1943. Strana 106. Velika osmina. Knjiga sadržava 100 crkvenih pjesama, koje su uglasbili hrvatski skladatelji. Ciena 200 Kuna.

PROF. DR. FRA BOŽO VUCO: »OBRANA MOGA VJEROVANJA«. U knjizi su obrađena temeljna pitanja: Božja obstojnost, savršenost i providnost, spiritualnost i bezsmrtnost duše, evolucionizam i religija. Izdala nakladna knjižara »Marulić« K. D. Tisak Narodne Tiskare, Zagreb 1943. Strana 250. Osminski format. Ciena 120 Kuna.

IVAN TRIPLAT: »KRUG«. Roman iz suvremenog Zagreba. Izdala Matica Hrvatska. Suvremena knjižnica. Knjiga43. Tisak »Tipografije« d. d. Uvez knjigovežnica Bogumila Šobana. Strana 208. Osminski format. Zagreb 1943. Ciena 160 Kuna.

KRUNO QUIEN: »RIME«. Zbirka od 42 pjesme. Izdala Hrvatska Narodna Prosvjeta. Knjiga 8. Tiskar Poljak i Glatz. Uvez Zadružne knjigovežnice. Zagreb 1943. Strana 66. Mala osmina. Ciena 30 Kuna.

BRANKO KLARIĆ: »SVJEDOČANSTVO ZEMLJE«. Zbirka od 42 pjesme većinom rodoljubnog značaja. Pjesme su podieljene u 6 skupova: »Iz psalma Slava Katedrale«, »Plač sputanih voda, Blaga viest, Koraci radosti, Molitva prinesene žrtve, Iznad zatvorenih krugova. Knjigu je izdala naklada »Obnova«. Tiskara Milana Šufflaya. Strana 108. Zagreb 1943. Osminski format.

VINKO KOS: »ŠIŠMIŠ«: Zbirka od 20 pjesama. Vlastita naklada. Tisak Hrvatske Državne Tiskare. Tvrdi uvez. Mala osmina. Crtež autora izradio J. Miše. Strana 62. Ciena 80 Kuna.

BRANKO BORANIĆ: »SUTONI«. Zbirka od 38 pjesama u stihu i 13 pjesama u prozi. Vlastita naklada. Tisak »Tipografije«. Osminski format. Strana 96. Ciena 100 Kuna.

STJEPAN JAKŠEVAC: »PJESME«. Zbirka od 38 pjesama. Tvrdi uvez. Osminski format. Vlastita naklada. Zagreb 1943. Crtež pjesnika izradila akad. slikarica Cata Dujšin. Tisak Hrvatski Tiskarski Zavod. Strana 52

MARTIN KUZMIĆ: CICERONOV ČETVRTI GOVOR PROTIV KATILINE I GOVOR ZA PJESNIKA ARHIJU. Izdanje Nakladnog Odjela Hrvatske Državne Tiskare. Priredio Martin Kuzmić. Zagreb 1943. Strana 50. Ciena 35 Kuna. Osminski format.

PLATON: »DRŽAVA - DRŽAVNIK«. Izdanje Matice Hrvatske. 25 svezak prievoda grčkih i rimskih klasika. Preveo Veljko Gortan. Predgovor napisao Dr. Vladimir Filipović. Tisak »Tipografije«. Strana 500. Osminski format. Ciena 200 Kuna.

EDUARD ŠPRANGER: »OBLICI ŽIVOTA«. Izdala Matica Hrvatska. Prosvjetna-politička knjižnica. Knjig 5. Preveo s njemačkog i predgovor napisao Dr. Vladimir Filipović. Zagreb 1943. Strana 530. Osminski format. Ciena 200 Kuna

JURAJ JURJEVIĆ: »ČOVJEK«. Izdalo Družtvo Hrvatskih srednjoškolskih profesora. Hrvatska školska knjižnica. Urednik prof. Vinko Nikolić. Knjiga I. Zagreb 1943. Strana 328. Osminski format.

ANTE JAKŠIĆ: »ŠANA SE UDAJE«. Roman iz seljačkog života. Zagreb 1943. Izdano medju redovitim članskim izdanjima Hrvatskog književnoga družtva sv. Jeronima prigodom sedamdesetpete godišnjice družtva. Jeronimska Knjiga 667. Knjižnica dobrih romana svezak 101. Slikama uresio Josip Restek. Strana 180. Osminski format.

CIENA OVOM BROJU 20.— KUNA

»Hrvatska Mladost«, list za srednjoškolsku mladež. Izdaje Družtvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Uređuju: prof. Grgo Pejnović i prof. Nikola Matijević. Rukopisi se šalju na Uredničtvo H. M. Zagreb, Bauerova 17, a predplata i naručbe na Upravu, Zgb, Bauerova 17. Brzoglas 23-316. Čekovni račun br. 31.665. Tisak »Tipografija«, Zgb. Trg III. br. 2. Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Zagreb, Selska cesta 47.

IZ UREDNIČTVA!

Ulazeći u novo godište »Hrvatske Mladosti« u povećanom obliku, umoljavamo srednjoškolce i srednjoškolke za suradnju u ovom jedinom srednjoškolskom mjesečniku.

Ujedno pozivamo naše predplatnike, kao i sve čitače našega lista, naročito srednjoškolce, da nam pismeno dostave svoje možebitne želje i priedloge u pogledu uredjivanja lista, da bi time list bio prilagodjen zahtjevima svojih čitača, te u ciolosti odgovarao namienjenoj svrsi.

Srednjoškolci suradjujte u »Hrvatskoj Mladosti« i širite ovo jedino Vaše glasilo!

UREDNIČTVO